

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل The Movement for Quality Government in Israel

תאריך: י"ח שבט, תשע"ד 19/01/2014

סומן: כ-13-12323

לכבוד

חברי וועדת הכספים

נכבדיי שלום רב,

הנדון: קריאה להקמת ועדת חקירה פרלמנטרית לאור הכשלון המערכתי המהדהד של גורמי הרגולציה למול התנהלות קבוצת

אי.די.בי

בשם התנועה למען איכות השלטון בישראל, ע"ר, (להלן: התנועה) הריני לפנות אליך כדלקמן:

פתח דבר

אנו מבקשים בכל לשון של בקשה מחברי ועדת הכספים למצות את סמכותם ולפעול להקמת ועדת חקירה פרלמנטרית בעניין הכישלון המערכתי המתמשך של כמעט כל שומרי הסף בפיקוח על פעילותה של קבוצת אי.די.בי במשך יותר מעשור. זאת, על מנת לוודא שהנזק האדיר שהמשק הישראלי נאלץ להתמודד עימו במשך יותר מעשור, לא יישנה ולא יחזור על עצמו.

על כך התריע בזמנו הדיפלומט הצרפתי מהמאה ה-19, מוריס דה-טלירן, בדברו על שושלת המלוכה הבורבונית:

“הם לא שכחו כלום, והם לא למדו מאומה”

לא מספיק לזכור ולהבין את העבר, אלא יש חשיבות לדעת להפיק ממנו לקחים. בענייננו – לא מספיק לזכור את הכשלים, שגרמו למפולת של אי.די.בי, אלא צריך ללמוד ולחקור היטב את יסודם ולעשות תיקון שורשי לשורה של מערכות ציבוריות על מנת לא לחזור על אותם המשגים.

חברי ועדת כספים יקרים, אנו נמצאים כעת בשעה היסטורית וגורלית. קריסתה של קבוצת אי.די.בי, הקבוצה הגדולה במשק הישראלי איננה עוד כשלון עסקי או

רח' יפו 208, ירושלים 94383 * מען למכתבים: ת.ד. 4207, ירושלים 91043 * טל: 02-5000073 פקס: 02-5000076
شارع يافا 208، القدس 94383 * العنوان للرسائل: ص.ب. 4207، القدس 91043 * هاتف: 02-5000073 * فاكس: 02-5000076
208 Jaffa St., Jerusalem * Mailing Address: P.O.B.4207 Jerusalem 91043 * Tel: 02-5000073 * Fax: 02-5000076
E-mail: economic@mqg.org.il * Web Site: www.mqg.org.il

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل The Movement for Quality Government in Israel

משפטי, שהדין והחשבון עליה צריך להינתן במחקרי האקדמיה או לחלופין בבית המשפט.

כשלונה של הקבוצה הוא כישלונם של כמעט כל "שומרי הסף" במדינת ישראל, אשר לאורך השנים "נרדמו" בשמירתם ואפשרו לקבוצה להגדיל את סיכוייה ולפעול באופן בלתי אחראי כלפי כספי הציבור – זהו כשלון מערכת מהדהד של המערכת העסקית והמפקחת בישראל.

נושי הקבוצה והמשק הישראלי נאלצו לספוג נזק רב מהתמוטטות הקבוצה, נזק שבאחריות נבחרי הציבור לוודא שלא יחזור על עצמו. משכך, הוראת השעה וגודל הנזק מחייבים הקמת ועדת חקירה פרלמנטרית לבחינה מעמיקה של יותר מ-20 עסקאות כושלות ובלתי אחריות המפורטות במכתב זה. העסקאות הללו משקפות יותר מכל, את העובדה, שלאורך עשר השנים האחרונות הרגולטורים השונים לא פיקחו, הלכה למעשה, על פעילות הקבוצה.

מקרה המבחן של מר נוחי דנקנר (להלן: דנקנר) וקבוצת אי.די.בי הוא מקומם ומפתיע בחומרתו, אולם אין מדובר בכשל נקודתי, אלא בכשל רגולטורי ארוך טווח ורחב השפעה. כשלים אלו השפיעו, ועוד ישפיעו, על כל אחת ואחד מאיתנו, כפצע מדמם, שיותר צלקת עמוקה וכואבת במשק הישראלי.

זו העת לחולל שינוי יסודי בשיטה ומתפקידכם, נציגי הציבור, להוביל אותו ולקרוא להקמת ועדת חקירה פרלמנטרית מכוח סעיף 128(א) לתקנון הכנסת¹ במסגרת הדין שעתיד להתקיים ביום שני ה- 20.01.13 בנושא זה.

¹ נוסח הסעיף: "חבר הכנסת שאינו שר או סגן שר, כמה חברי כנסת או ועדה מוועדות הכנסת רשאים להציע לכנסת להקים ועדת חקירה פרלמנטרית בנושא מסוים; על הצעה להקים ועדת חקירה פרלמנטרית יחולו הוראות סעיף 91(ב) עד (ד) כפי שהן חלות על הצעות לסדר היום.

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل The Movement for Quality Government in Israel

תקציר

לנוחיותכם, רשימת הנושאים שתידון להלן:

1. חתימה על הסכם עקרונות בדבר קבלת זכויות בניה עם שינוי קרקעות המלח מקרקע חקלאית לקרקע לבנייה רוויה, כששווין מוטל בספק וכך גם תוקף העסקה. עם זאת, שימוש הקרקעות כבטוחה להלוואה על סך 400 מיליון דולר לשם קניית שליטה בבנק הפועלים.
2. אישור הלוואה חריגה בתנאיה, מצד קרן 'מבטחים', תוך כשלים חמורים בהליך, שאפשרה סופית את רכישת אי.די.בי על ידי דנקנר, תוך סיכון כספי הפנסיה של הציבור הרחב.
3. הגנה על מונופול המלט 'נשר' על ידי הטלת היצף על יבוא, שהביאה להתייקרות מחירי מלט בו בזמן שברשות הפלשתינאית נמכרת הסחורה במחיר הנמוך בכ-20% מהמחיר בישראל. שר התמי"ת דאז, מר אולמרט, אשר ההיטל נקבע בזמן כהונתו בשנת 2003, מונה כשנתיים לאחר פרישתו מהפוליטיקה ליו"ר קבוצת לבנת, מבעלי חברת 'נשר'.
4. מיזוג בין החברות 'שופרסלי' ל'קלאבמרקט', שנקבע על ידי מרכז המידע של הכנסת כי היה מהגורמים המרכזיים שהשפיעו על יוקר המחייה בתחום המזון בישראל.
5. העמדת אשראי של 100 מיליון ₪ ע"י בנק דיסקונט ב-2003, לחברת 'טומהוק' הפרטית שבבעלות דנקנר, לצורך השלמת רכישת השליטה באי.די.בי. לפי מרבית ההערכות לא ניתן יהיה לגבות את החוב לעולם. מר מינטקביץ', שההלוואה אושרה בתקופתו כיו"ר דיסקונט (וקודם לכך כיהן כיו"ר הרשות לני"ע), מונה מספר חודשים לאחר סיום תפקידו לסגן יו"ר מועצת המנהלים של אי.די.בי אחזקות.
6. משכורות עתק למנהלי הקבוצה – 16 המרוויחים הגדולים ביותר הרוויחו קרוב ל-600 מיליון שקלים בין השנים 2004-2011, סכומים שבמקרים מסוימים נראה כי הובילו לנאמנות יתר ועצימת עיניים.
7. עסקאות בעלי עניין והעסקת קרובים של השותפים בקבוצת אי.די.בי. תופעה מקוממת שחזרה על עצמה לכל אורך השנים בהם מר דנקנר ושותפיו שלטו בקבוצה. סקירת מגוון הפרשיות בנושא זה חושפת את העובדה שלמרות שהציבור והנושים נאלצו לוותר על חלק מכספם בשלב הסדר החוב, שותפים בכירים "חלבו" כספים רבים מתוך הקבוצה בשורה של עסקאות בעלי עניין.
8. "דלתות מסתובבות" – מסלול מובטח לכאורה לקידום. בין נושאי המשרות שעברו מהרשות לניירות ערך לכהונה בקבוצת אי.די.בי: ראש הרשות לניירות ערך, יועצה המשפטי, מנהל

רח' יפו 208, ירושלים 94383 * מען למכתבים: ת.ד. 4207, ירושלים 91043 * טל: 02-5000073 פקס: 02-5000076
شارع يافا 208، القدس 94383 * العنوان للرسائل: ص.ب. 4207، القدس 91043 • هاتف: 02-5000073 • فاكس: 02-5000076
208 Jaffa St., Jerusalem * Mailing Address: P.O.B.4207 Jerusalem 91043 * Tel: 02-5000073 * Fax: 02-5000076
E-mail: economic@mqg.org.il * Web Site: www.mqg.org.il

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل The Movement for Quality Government in Israel

מחלקת תאגידיים וחשבונאי בכיר, משנה למנהל מחלקת תאגידיים וסגן מנהל מחלקת חשבונאות.

9. הלוואה תמוהה של בנק הפועלים לחברת 'טומהוק' שהועברה ליגנדי' (שתיהן בבעלות דנקנר). ההלוואה ניתנה בתקופה בה היה ברור לכל מצבה הרעוע של אי.די.בי, ולכן הלכה למעשה ההלוואה שימשה להחזר חוב על סך 50 מיליון ₪ לבנק לאומי דרך 'גנדי'.

10. ניצול והכוונת כספי הביטוח והפנסיה של עמיתי כלל ביטוח על מנת לקדם אינטרסים אישיים של בעל השליטה. בין היתר, השקעה באג"חים של הקבוצה ובקרנות של מקורבים, שהניבו תשואות אפסיות או שליליות לציבור.

11. השקעה בקרן של מר דני נווה, מקורבו של דנקנר, שאף מונה ליו"ר כלל ביטוח בתנאים מפליגים אף שניסיונו המקצועי לצורך מינוי זה נראה היה לכאורה כבלתי מספק.

12. חליבת דיבידנדים אגרסיבית מחברות שבתחתית הפירמידה, אל החברות שבראשה ואל בעלי השליטה, מבלי שבוצעו לכאורה הפרוצדורות הקבועות בחוק. כך למשל, בית המשפט קבע כי החברה לא עמדה במבחן הרווח או לחלופין פנתה לבית המשפט לאישור החלוקה ולכן החלוקה שבוצעה בשנת 2011 הוגדרה כחלוקה אסורה.²

13. יצירת משחקים חשבונאיים היוצרים רווח רעיוני – על אף שרווח הוא למראית עין בלבד, הקבוצה חילקה באופן ממשיל כדיבידנד.

14. מכירת 'גנדי תירות' המחזיקה ב'ישראליר' המפסידה, שהיתה בבעלותו של דנקנר, לאי.די.בי פיתוח הציבורית, ועל ידי כך השתחררות מהלוואת הבעלים האישית, שנתן דנקנר לגנדי.

15. הלוואת בעלים של דסק"ש ואי.די.בי פיתוח, בסך 700 מיליון ₪, לחברת כור – כדי שזו תוכל להתמודד עם חובותיה העצומים, ללא ריבית וללא ביטחונות.

16. מכירת חלקה של 'כור' בבניין מטה בנק HSBC בניו יורק, דווקא לינכסים בניין, אף שפורסם כי היו בנמצא שתי הצעות גבוהות יותר.

17. עסקה בגובה 2 מיליארד דולר, תוך תשלום מס בגובה 35 מיליון דולר בלבד, באופן החורג מהמקובל. מפרסומים שונה עולה כי יו"ר רשות המיסים, שאישר את העסקה עמד להיות

² תנ"יג (ת"יא) 13-04-49615 רונן להב נ' אי די בי חברה לפתוח בע"מ, פסי' 32 לפסק דינה של השופטת רונן (פורסם בנבו 06.11.2013).

"אין חולק כי החברה לא בצעה את הפרוצדורה האמורה של פנייה לבית המשפט בבקשה לאישור החלוקה. מאחר שכפי שלטעמי החברה לא עמדה במבחן הרווח, היה עליה לעשות זאת ולקבל את אישור בית המשפט לחלוקה. [חסר במקור] שהיא לא עשתה זאת, הרי החלוקה כפי שבוצעה היתה חלוקה אסורה."

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل The Movement for Quality Government in Israel

ממונה, שנה מסיום תפקידו, ליו"ר נייר חדרה הנמצאת בבעלות אי.די.בי (יצוין, כי תיק החקירה הפלילי בעניין זה נסגר).³

18. קניית כלי התקשורת 'מעריב', עסק מפסיד, שהוביל להפסדים משמעותיים בעלות של 370 מיליון ₪ לדסק"ש. יש לציין, כי העיתון שימש במה תקשורתית לקידום האינטרסים של הקבוצה ובעלי השליטה בה.

19. התנהלות תמוהה של הבנקים בישראל, ובפרט של וועדות האשראי, אשר הובילה למצב בו, על פי הערכות, הבנקים חשופים ללא בטחונות בכ-2 מיליארד שקלים לחובותיה של אי.די.בי.

20. דירוג גבוה ביותר של חברת 'מעלות' את סדרות האג"ח של אי.די.בי, המשקף לציבור תמונה לפיה לקבוצה יכולת פירעון גבוהה, בניגוד למצב בשטח.

21. כשל מערכתי של החלטות חברי הדירקטוריונים השונים בפירמידת אי.די.בי שפעלו לכאורה לטובת בעלי השליטה.

22. שימוש בכספי חברות הקבוצה לצורך תרומות למטרות חברתיות – מה שהוביל בסופו של דבר ליצירת כנס תמיכה של אנשי ציבור רבים במר דנקר, וזאת למרות שמרבית מהכספים שנתרמו היו הכספים של הציבור.

מבוא

בעת האחרונה חזה המשק הישראלי בקריסתה של קבוצת אי.די.בי. נושיה של הקבוצה אשררו את אשר ידוע לכל - התנהלותה של קבוצת אי.די.בי, בראשותו של מר דנקר, הייתה כושלת ומסוכנת. אולם לשיטתנו, הכישלון הפיננסי אליו נקלע הקונצרן אינו בבחינת "גזירה משמיים" הנובעת אך מניהול עסקי שגוי של השולטים בקבוצה, אלא עדות לכישלון הסדרתי של כלל גורמי הרגולציה ושומרי הסף.

כפי שציין השופט אורנשטיין: "מצאתי לנכון להביע את הסתייגות בית המשפט מהתנהלות הגורמים המממנים: הבנקים וחברות הביטוח אלה העניקו [...] לחברה אשראים בסך של כ-2 מיליארד ₪, ולאחזקות בסך של 260 מיליון ₪. כל אלה, ללא כל בטוחות [...] בית משפט זה [...] לא נתקל במקרה כה קיצוני, שבו ניתנו אשראים [...] בסכומים כה ניכרים, ללא כל בטחונות [...]

³ תני גולדשטיין "עקב החקירה: נדחה מינוי איתן רוב ליו"ר נייר חדרה" Ynet 04.01.2007.

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل The Movement for Quality Government in Israel

ורב הסתום על הנגלה. אין ספק, כי התנהלות זו מחייבת בדיקה ובחינה של הרשויות המוסמכות".⁴

תהליך עלייתו המטאורית של מר נוחי דנקנר היה חסר תקדים - באמצעות השקעה מינימאלית של כ-150 מיליון שקלים, שקיבל תמורת מכירת חלקו בחברה המשפחתית 'דנקנר השקעות', ותוך התבססות על הלוואות מידי הציבור ומינוף עסקיו, צמח לעמוד בראש פירמידה אדירה השולטת על מאזן של למעלה מ-130 מיליארד שקלים. מצב זה משול לקניית בית אחד בודד באמצעות עשר משכנתאות שונות. כל זאת תחת עיניהם של הרגולטורים השונים במשק, מבלי שקולם נשמע, כפי שיפורט להלן.

העסקאות השונות שיצוינו במכתב זה, הן הבסיס להצלחתו של מר דנקנר ולכך שעד לפני מספר חודשים הוא שלט על למעלה מ-250 חברות וכיוון את חיינו באינספור שווקים וענפים. אולם, כפי שיוסבר להלן, לכל העסקאות הללו מאפיינים דומים: מינוף אדיר, הון עצמי נמוך ביחס להיקף העסקה, מתן אישורים מזורז מצד רשויות השלטון ושימוש בכספי ציבור. העסקאות המכוננות בתולדות המשק, שבפועל יצרו את פירמידת השליטה הגדולה בישראל - מעלות שאלות, תהיות וחששות בנוגע לאינטרסים שכיוונו את הגורמים המעורבים, ובנוגע לשיתוף הפעולה לו זכו מצד רשויות השלטון הרלוונטיות.

נקרתה בפניכם, חברי ועדת הכספים הנכבדים, הזדמנות היסטורית לבחון את הסוגיות והתופעות שיפרשו לפניכם במסמך זה, על מנת להוביל למיגורן המוחלט, ולפעול לשינוי השיטה הכושלת. בידכם האפשרות לדאוג לציבור שבחר בכם, שכספיו מושקעים בחברות שונות במשק – המנצלות אותן לצרכיהם של יקיריה הבודדים.

המדובר בכשל שורשי הנוגע – להתנהלות הרגולציה ורשויות הפיקוח והאכיפה, כלפי חברות הנמצאות במוקדי העשייה במשק הישראלי - כשל שבעטיו הציבור משלם, יום ויום ושעה שעה, "מס רגולציה כושלת" (הן באמצעות הבנקים, עלויות בנקאיות גבוהות למגזר הקמעונאי, הן בעליית יוקר המחייה, הן בסיכון כספי הפנסיה והביטוח של הציבור והן בעלויות הדיור).

כישלונה של הרגולציה הוביל למבנה משק מעוות, אשר מיטיב עם בעלי ההון עצמם (להבדיל מטובת החברות אותן הם מנהלים), ואפשר לקונצרן אי.די.בי להיגרר למערבולת פיננסית, אשר יש לה השלכות נרחבות על הציבור הישראלי בכללותו.

כפי שניווכח בהמשך, כשלי הרגולציה בפיקוח והבקרה אל מול התנהלות קבוצת אי.די.בי צפו ועלו כבר בשלב בו נבנה הבסיס הכלכלי שממנו צמחה הקבוצה; החל מאישור עסקת קרקעות

⁴ פרק (ת"א) 13-04-36681 הרמטיק נאמנות (1975) בע"מ הנאמן לסדרות ז' וט' נ' אי די בי חברה לפיתוח בע"מ, מתוך פסק דינו של השופט אורנשטיין (פורסם בנבו, 30.04.2013).

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

המלח (עסקה אשר בוטלה אך לאחרונה), דרך השימוש בשווי המוטל בספק של קרקעות אלה כבטוחה להלוואה לשם קניית השליטה בבנק הפועלים, וכלה באישור הלוואה חריגה מצד קרן 'מבטחים', אשר אפשרה סופית את מימונה של רכישת קבוצת אי.די.בי על ידי מר נוחי דנקנר.

כמו כן אפשרה השיטה חליבת דיבידנדים אגרסיבית מחברות בתחתית הפירמידה - לטובת בעלי השליטה, הענקת משכורות עתק לנושאי המשרה בקבוצה, אישור עסקאות בעלי עניין והעסקה של מקורבים, תופעת מעברם של משרתי ציבור מהרשות לניירות ערך אל שורותיה של קבוצת אי.די.בי (אפקט "הדלת המסתובבת"), ניצול מקומם של כספי הביטוח של עמיתי כלל ביטוח, הלוואות חריגות במיליוני שקלים על חשבון כספי ציבור וללא ביטחונות, רכישה של עסקים כושלים לטובתם הבלעדית של בעלי השליטה (מעריב וישראיר) ואף תוך השתחררות מערבויות אישיות והצפת החברה הציבורית וציבור המשקיעים בחובות החברות המפסידות, טריקים חשבונאיים לשימוש ברווחים שאינם ממשיים והקלות מס שהדעת אינה טובלת.

כישלונה של קבוצת אי.די.בי הוא אקורד הסיום של שורת צעדים מבהילים ברשלנותם, שהשפעתם על הציבור קשה. השיטה שאפשרה כשלונו זה עודנה פועלת, מתדלקת שורה של תחלואים שרירים וקיימים גם אחרי קריסתה של הקבוצה. ככל שהכשלים לא יטופלו בצורה מערכתית כוללת, נאלץ לראות את הישנותן של התופעות שוב ושוב. התנהלות זו של הגורמים הרגולטורים פגעה אפוא ביציבות המשק ובכספי הציבור ובד בבד מעלה שאלות שחובה על כל מי שערכים כגון טוהר מידות, שקיפות ושוויון יקרים בעיניו, לשאול.

בפנייה זו נבקש להראות, כי לאורך שנים רבות מרבית גורמי הרגולציה בישראל עמדו מהצד כצופים במחזה ולא פעלו על מנת לעצור, בזמן אמת, עסקאות ענק, אשר היטיבו עם בעל השליטה בקבוצת אי.די.בי עסקאות, אשר התאפיינו בהליכה על קצה הקו האפור של החוק ועסקאות, אשר אפשרו התבססות על מינוף אדיר וסיכון כספי הציבור. ההתנהלות וההסתמכות על כספי ציבור והמינוף האדיר, תוך ניצול רפיסותו של הרגולטור הפכה לשיטה, בה הרווח נכנס לכיס אחד, אך הסיכון נופל על כתפי אחר. למעשה, סללה הרגולציה במחדליה, דרך מלכים למספר מצומצם של משפחות להפוך לגורמים החזקים במשק.

הפרשיות הרבות מאששות את החשש כי אין מדובר במקרה בודד, אלא בתופעה רחבה ושיטתית, הנשענת על תרדמת גורמי הרגולציה במקרה הטוב ועצימת עין מכוונת במקרה הרע, באמצעותם הוקמה האימפריה המתמוטטת.

כל זאת, תוך שהרגולטור מושך ידיו מפיקוח על הנעשה בשוק, ונשען על המשענת הרעועה של מנגנוני הביקורת הפנימיים בחברות; הדירקטורים, ועדות הביקורת ופיקוח האסיפה הכללית. אולם מנגנונים אלו, כפי שנראה חזור ושוב, חטאו לתפקידם ולא נקפו אצבע כדי למנוע את הכשל.

רח' יפו 208, ירושלים 94383 * מען למכתבים: ת.ד. 4207, ירושלים 91043 * טל: 02-5000073 פקס: 02-5000076
شارع يافا 208، القدس 94383 * العنوان للرسائل: ص.ب. 4207، القدس 91043 * هاتف: 02-5000073 * فاكس: 02-5000076
208 Jaffa St., Jerusalem * Mailing Address: P.O.B.4207 Jerusalem 91043 * Tel: 02-5000073 * Fax: 02-5000076
E-mail: economic@mqg.org.il * Web Site: www.mqg.org.il

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل The Movement for Quality Government in Israel

דומה כי התנהלותם השוטפת של בעלי השליטה ומנהלי קבוצת אי.די.בי, אשר אף בעתות משבר אישרו למשוך, מדי חודש, מיליוני שקלים עבור שירותי ניהול, ובמקביל העבירו סכומים גבוהים לבני המשפחה המועסקים בקבוצה, שעה שהחברה אינה משלמת את חובותיה לנושיה, מלמדת יותר מכל על קריסת הקונספציה אודות ביקורת באמצעות ממשל תאגיד, אותה הקונספציה שעמדה בבסיס הגישה הפסיבית של מקבלי ההחלטות לאורך השנים האחרונות.

להלן נתכבד לסקור את המידע על פי החומר שבידינו וכפי שפורסם באמצעי התקשורת. לעמדת התנועה, מקרים אלה מחייבים בדיקה מעמיקה וחשבון נפש נוקב מצד כלל הרגולטורים האמונים על שמירת כספי הציבור בישראל.

אנו קוראים לכם, חברות וחברי ועדת הכספים, לעשות שימוש בסמכותכם, המעוגנת בסעיף 128(א) לתקנון הכנסת, ולקרוא להקמת ועדת חקירה פרלמנטרית, שתבחן את כשלי הרגולציה המתמשכים, שיוצגו לאורך המסמך.

בעשותכם כן, תקרה בידי החברה הישראלית הזדמנות לעקור מתוכה את השיטה החולה שאפשרה גזלת כספי ציבור, לטובתם של מתי מעט, ולעורר את הרגולציה הישראלית מהתרדמת העמוקה אליה נפלה.

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل The Movement for Quality Government in Israel

תוכן עניינים

- 10..... הרגולציה בישראל- כללי
- 11..... רקע אודות תהליך רכישת תאגיד אי.די.בי על ידי מר נוחי דנקנר
- 13..... 1. עסקת קרקעות המלח
- 17..... 2. אישור ההלוואה מצד קרן 'מבטחים' לדנקנר שאפשרה את רכישת אי.די.בי
- 20..... 3. היטל היצף על יבוא מלט כדי להגן על מונופול המלט 'נשר'
- 20..... 4. עסקת המיזוג בין שופרסל לקלאבמרקט
- 22..... 5. הלוואה חריגה של דיסקונט ליטומהוק' ומינויו של מינטקביץ'
- 24..... 6. משכורות עתק למנהלים בקבוצה
- 27..... 7. עסקאות בעלי עניין והעסקת קרובי השותפים בקבוצת אי.די.בי
- 29..... 8. "דלתות מסתובבות"
- 32..... 9. אישור הלוואה ליטומהוק' על ידי בנק הפועלים
- 34..... 10. ניצול כספי הביטוח של עמיתי כלל ביטוח
- 35..... 11. חליבת דיבידנדים אגרסיבית מהשכבות התחתונות בקבוצת אי.די.בי
- 36..... 12. חליבת דיבידנדים באמצעות משחקים חשבונאיים
- 37..... 13. עסקת מכירת 'גנדן תיירות ותעופה' מידי ידיים פרטיות לחברה הציבורית אי.די.בי פיתוח...
- 39..... 14. הלוואת בעלים – דסק"ש ואי.די.בי פיתוח לחברת כור
- 40..... 15. עסקת נכסים בניין-כור
- 41..... 16. עסקת אלרן
- 42..... 17. עסקת סלקום
- 43..... 18. עסקת קניית מעריב
- 44..... 19. דירוג חברת 'מעלות' את סדרות האג"ח של אי.די.בי
- 47..... אי.די.בי – המצב כיום
- 50..... סיכום

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

הרגולציה בישראל - כללי

1. מבין המדינות המפותחות בעולם, ישראל רואה עצמה כמדינה בעלת מערכות רגולציה מתקדמות. לראיה, בשנות המשבר הכלכלי שהחל בשנת 2008 למול בנקים ברחבי העולם, אירופה וארה"ב בפרט, שקרסו כאבני דומינו, הרי שיציבות הבנקים בישראל לא הוטלה בספק.
2. בישראל פועלות מספר רשויות רגולציה מרכזיות: רשות ניירות ערך, תפקידה לפקח על כלל השחקנים שהנפיקו וקנו ניירות ערך; הממונה על שוק ההון, הביטוח והחיסכון שאחראי על הסדרת פעילותם של גופי ההשקעה הגדולים במשק- חברות הביטוח, קרנות הפנסיה וקופות הגמל (להלן: **הגופים המוסדיים**); רשות הגבלים עסקיים אשר אמונה על שמירת התחרות וקידומה; ולבסוף, המפקח על הבנקים, כשמו כן הוא.
3. לצד הרשויות הללו, שהפיקוח וקביעת הרגולציה נמצא בלב עשייתן, ישנם אף רגולטורים נוספים היושבים בתוך משרדים הממשלתיים ובין השאר אחראיים על פיקוח וייצוג האינטרסים של הציבור בשוק עליו הם אמונים, בהקשר זה ניתן לציין את רשות החברות הממשלתיות ומשרדים ממשלתיים אחרים כרגולטורים מהסוג הנ"ל.
4. הבטחת כספי הציבור נעשית באמצעות חוקים, תקנות, צווים וחוזרים. כך, ניתן למנות את חוק הבנקאות (רישוי), חוקי הפיקוח על שירותים פיננסיים (ביטוח, פנסיה וקופות גמל), חוק ניירות ערך, תקנות שמוציא המפקח על שוק ההון ושורה ארוכה של חוזרים וצווים. מטרתם של אלה היא הסדרת השוק תוך איזון בין הצורך לשמור על חופש הפעולה של השחקנים כדי להביא למקסום הרווחים מחד, ומאידך תוך שמירה על כספי אזרחי המדינה, המושקעים על פי חוק בשווקים הללו.
5. אך המחוקק לא הסתפק ברגולציה על ידי גופים חיצוניים לשחקנים בשוק, וקבע שורה ארוכה של כללים המסדירים את הפיקוח הפנימי של כל חברה וחברה. כך, הדירקטוריון, הכולל לכאורה גורמים עצמאיים ומקצועיים מפקח על פעילות ההנהלה, ועדת הביקורת שברובה מאוישת על ידי הדירקטורים חיצוניים היא זו שמפקחת על הדירקטוריון ובמקרים של חשש לעסקאות "בעייתיות", מגנון ההצבעה מורכב יותר ודורש שהכוח יימסר לבעלי המניות שאינם בעלי עניין בעסקה.
6. ואולם, כפי שיפורט במסמך זה, ניתן למצוא דוגמאות ועדויות רבות לכך שהאיזונים והבלמים אינם אפקטיביים, ולנגד עיניהם של גורמי הרגולציה נרקמות עסקאות שתרומתן לציבור הרחב של בעלי המניות ובכלל מוטלת בספק, בייחוד בכל הקשור לקבוצת אי.די.בי ומר נוחי דנקנר, אשר לאורך שנים רבות חלש ושלט על כלל החברות בקבוצה.

רח' יפו 208, ירושלים 94383 * מען למכתבים: ת.ד. 4207, ירושלים 91043 * טל: 02-5000073 פקס: 02-5000076
شارع يافا 208، القدس 94383 * العنوان للرسائل: ص.ب. 4207، القدس 91043 • هاتف: 02-5000073 • فاكس: 02-5000076
208 Jaffa St., Jerusalem * Mailing Address: P.O.B.4207 Jerusalem 91043 * Tel: 02-5000073 * Fax: 02-5000076
E-mail: economic@mqg.org.il * Web Site: www.mqg.org.il

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

7. כפי שיובהר להלן, המקרה של אי.די.בי מתאר מצב אבסורדי לחלוטין, בו אדם אחד מצליח לגרום לכל אלו העובדים תחתיו ולמרבית מאלו שפועלים "מעליו" להיות בעלי דברו ולייצג, בסופו של דבר, אינטרס של אדם אחד מתוך כלל הציבור. יותר מכך, אין מדובר רק בתיעול משאבים לצורך דאגה לגורמים מסוימים, אלא שמהלכים אלו טומנים בחובם השלכות רחבות היקף אשר משנות את פני הכלכלה הישראלית.

8. להלן נפרוש את המידע כפי שפורסם, בעניין עסקיו של מר נוחי דנקנר והתנהלות הרגולציה. אלו ראשית הנתונים אותם יש לחקור וללבן על מנת שכשלי הרגולציה לא ישנו.

רקע אודות תהליך רכישת תאגיד אי.די.בי על ידי מר נוחי דנקנר

9. פעילותה העסקית של משפחת דנקנר מתפרשת לאורך כל חציה השני של המאה ה-20. בשנת 1957 רכשה משפחת דנקנר את חברת תעשיות המלח ממדינת ישראל, שהחזיקה בקרקעות בעתלית ובאילת.

10. האחים אברהם דנקנר ז"ל ומר יצחק דנקנר היו ראשים לשניים מתוך שישה פלגים של משפחת דנקנר. במשך שנים המשפחה עסקה, באמצעות חברת 'דנקנר השקעות' שהוקמה ב-1968, בעיקר בנדל"ן, כימיקלים ובתחום ייצור מלח, כשבאופן מסורתי נחשב מר שמואל דנקנר, דודו של מר נוחי דנקנר, למנהיג העסקי של המשפחה.⁵

11. מר נוחי דנקנר, בצעירותו בעלים שותף במשרד עורכי הדין דנקנר-לוסקי, לא היה מעורב באופן פעיל בניהול עסקי המשפחה עד לשנות ה-90, בין השאר עקב התרחקות אביו, יצחק, מעסקי המשפחה. משרד עורכי הדין שלו זכה להצלחה, בין היתר, בזכות תיקים שהועברו אליו מקבוצת החברות אשר היתה בבעלות המשפחה.

12. הפעילות המשותפת עם קרובי משפחתו, שמואל דנקנר בפרט, כאמור האיש החזק בקבוצה, דחפה אותו לנטוש בהדרגה את עולם המשפט ולהתמקד בעסקים.

13. ואכן, בשנת 1995 ביצע נוחי דנקנר את הצעד הראשון בעולם העסקים, עת הקים יחד עם אביו ואבי פישר את "גנדן תיירות ותעופה" שהשקעתה הראשונה הייתה חברת ישראייר, אז חברה מקרטעת עם צי של שלושה מטוסים בלבד.⁶ סדרת רכישות ממונפות נוספות הפכו את גנדן

⁵ שרון שפורר "דרכם המשותפת של בני הדודים דנקנר - מרכישת בנק הפועלים ועד ההסתבכות של דני דנקנר" 12.03.2010 TheMarker

⁶ שי שלו "אי.די.בי: איש השנה של "גלובס"- נוחי דנקנר גלובס 25.12.2008

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

לקבוצה השלישית בגודלה בענף, אחרי אל-על וארקיע, אך גם לחברה הנושאת בחובות כספיים לא מבוטלים לבנקים.⁷

14. בשנת 1996 ביצע נוחי דנקנר מהלך עסקי ראשון בסדר גודל משמעותי, כאשר יחד עם בן דודני נטל את המושכות והוביל את המשפחה לעסקת ענק, בסופה רכשו יחד עם מר טד אריסון את גרעין השליטה בבנק הפועלים תמורת 1.2 מיליארד שקלים.⁸ כפי שיפורט להלן, על עסקה זו נמתחה ביקורת ציבורית חריפה, וזאת בעיקר משום שהרכישה התאפשרה בשל כך שלטובתה נלקחו הלוואות מבנק לאומי ומקרן הפנסיה מבטחים, אשר הרקע לאישורן עורר תמיהות רבות.

15. בני הדור השלישי במשפחה, בראשות נוחי ודני, נטלו את ההובלה והיוזמה מידי שמואל דנקנר. בד בבד, בשנים 1997-1998, בעקבות השקעות גדולות באנרגיה ותקשורת, הפכה קבוצת דנקנר (ובמיוחד חברות המלח ודנקנר השקעות) לממונפת מאוד בהלוואות בנקאיות.⁹

16. בשנת 1999 מכרו נוחי דנקנר ואביו יצחק את מניותיהם ב'דנקנר השקעות' תמורת כ-55 מיליון דולר. כסף זה שימש, בשנת 2000, להקמת 'גנדן השקעות' שביצעה השקעות בתחומי הנדל"ן, התקשורת והטכנולוגיה.¹⁰

17. בשנת 2003 ביצע נוחי דנקנר את 'המהלך הגדול' - רכישת השליטה בקונצרן אי.די.בי, לימים הקבוצה העסקית הגדולה בישראל. מכיוון שליגנדין לא היו מקורות להשקיע ברכישת אי.די.בי, נדרש נוחי לחפש שותפים - ומצא את משפחות לבנת ומנור, שהתאימו לו מבחינה עסקית-משפחות אלו, כידוע מנהלות עסקים ריאליים (חברת 'תעבורה' לשינוע חומרי גלם ויבואני הרכב לובינסקי).¹¹

18. בנוסף לשותפיו, נדרש דנקנר לפנות לשלושה גופים מממנים נוספים - אילן בן דב, חברת נכסי אזורים וקרן הפנסיה "מבטחים" (אז קרן ההסתדרות). באופן אבסורדי, עסקת הענק, שהעניקה לנוחי דנקנר שליטה בקונצרן העל, מומנה כמעט לחלוטין באמצעות הלוואות, ללא הון עצמי, וכאשר גנדן עצמה שקועה בחובות של למעלה מ-300 מיליון דולר.¹²

19. בדומה לעסקה לרכישת בנק הפועלים, גם על עסקה זו נמתחה ביקורת רבה, ובפרט על מעורבותה של קרן מבטחים, ועל כך נרחיב להלן.

⁷ עינת וילף נייר עמדה שהוגש לוועדה להגברת התחרותיות במשק אפריל 2011.

⁸ שי שלו "אי.די.בי: איש השנה של "גלובס"- נוחי דנקנר גלובס 25.12.2008.

⁹ שי שלו "מאבק השליטה במשפחת דנקנר: שמואל תקף עם שחר, דני ונוחי בלמו בצהריים" גלובס 07.04.1998.

¹⁰ חגי עמית "רגעי המפתח בהרפתקה של דנקנר באי.די.בי: מהפסגה לחשש מפילה" The Marker 02.09.2012.

¹¹ www.themarker.com/markets/1.1814775#4

¹² שם.

¹² עינת וילף נייר עמדה שהוגש לוועדה להגברת התחרותיות במשק אפריל 2011.

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

20. החל משנת 2003 עמד מר נוחי דנקנר בראש חברת 'אי.די.בי אחזקות' המאגדת תחת כנפיה כ- 250 חברות, ביניהן חברות מהמרכזיות במשק; סלקום, שופרסל, כלל ביטוח, כור, נטוויז'ן, נכסים בניין ועוד.
21. תהליך עלייתו המטאורית של נוחי דנקנר היה חסר תקדים – באמצעות השקעה מינימאלית של כ-150 מיליון שקלים, שקיבל תמורת מכירת חלקו בחברה המשפחתית 'דנקנר השקעות', ותוך התבססות על הלוואות מידי הציבור ומינוף עסקיו, צמח לעמוד בראש פירמידה אדירה השולטת על מאזן של למעלה מ-130 מיליארד שקלים. זאת תחת עיניהם של הרגולטורים השונים במשק, מבלי שנשמע קולם, כפי שיפורט להלן.
22. אולם, כאמור לאחר עשור שנים בהם שלט מר דנקנר על קבוצת אי.די.בי ביד רמה, תוך גרימת נזק בלתי הפיך למשק הישראלי, ביום 17.12.2013 אישר השופט אורנשטיין בפסק דינו את הצעת הסדר הנושים של קבוצת אלשטיין-אקסטרה בהתאם לבחירת נושי אי.די.בי וכך למעשה קטע את שליטתו בקונצרן.

1. עסקת קרקעות המלח

23. בשנת 1996 חתם מנהל מקרקעי ישראל על הסדר עקרונות עם שלוש חברות המלח שהיו אז בשליטת משפחת דנקנר, שעניינו זכויות הצדדים בעקבות שינוי הייעוד המתוכנן של קרקעות המוחזקות בידי החברות באילת ובעתלית בשטח כולל של כ-3,100 דונם. בהסכם נקבע כי בתמורה לפינוי הקרקעות לטובת שינוי ייעודן למגורים ולתיירות, חברות המלח יקבלו 40% מזכויות הבניה בהן וכך יוכלו ליהנות מעליית ערכן הצפוי. ההערכות שניתנו בדיעבד לגבי שווי הזכויות נעו בין 23 ל-90 מיליון דולר, וחברות המלח לא התחייבו לשלם שום סכום כסף נוסף למינהל תמורתן.
24. מועצת המינהל אישרה את ההסדר כבר למחרת, חופזה שגרמה לביקורת קשה מצד היועץ המשפטי לממשלה ומבקר המדינה, שזיהו בה בהמשך בין היתר "התפשטות המדינה מנכסיה"¹³. בעמדותיהם הביעו המבקר והיועץ את מורת מההסדר ואף קבעו כי אין ספק שמקרה זה חשף כשלים רבים וחמורים בכל קנה מידה אפשרי, המעלים תחושה קשה של משוא פנים והעדר טוהר מידות בהתנהלות כל הגורמים המעורבים. בין טענותיהם

¹³ משה ברדה מסמך רקע לדיון בנושא: ההסכם בין מינהל מקרקעי ישראל לבין חברות המלח ועיקרי דוח מבקר המדינה 251' (הכנסת, מרכז מחקר ומידע, 2003); גולן פרידנפלד רובינשטיין לאולמרט: יש לנהוג בחומרה בשאלת סיווג הקרקעות של תעשיות מלח בעתלית ובאילת הארץ 29.07.2003. www.haaretz.co.il/misc/1.899390

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

המרכזיות; אי-הצטיידות בהערכת שווי מקצועית לקראת העסקה, אי הבאת ההסדר לאישור מועצת המינהל ומתן זכויות והטבות החורגות בהיקפן מהנהוג בהסדרים מסוג זה.¹⁴

25. בעקבות ביקורת זו נדרשה מועצת המינהל לדיון נוסף, בו תוקנו רק חלקם של הפגמים בעסקה. מיד בסמוך להחלטה המתקנת של המועצה בשנת 2003, עתרה התנועה למען איכות השלטון כנגד מינהל מקרקעי ישראל בדרישה לביטולה של עסקה בלתי סבירה זו, הפוגעת באינטרס הציבורי בהעניקה הטבות כלכליות מפליגות וחסרות תקדים לחברות המלח. בעקבות העתירה הוצא צו ביניים של בג"ץ להקפאת העסקה. כידוע, לאחרונה (דצמבר 2013) הודיע בא כוח המדינה כי העסקה בוטלה באופן סופי ומוחלט.

26. עם חשיפתה של פרשת 'הולילנד' בשנת 2010 עלו חשדות כי דני דנקנר, יו"ר חברת תעשיות המלח בזמנו, פעל על מנת לאשר את שינוי ייעוד הקרקעות בעתלית ובאילת, באמצעות מתן טובות הנאה כספיות לראש המנהל דאז, מר יעקב אפרתי, באמצעות מר מאיר רבין.¹⁵ בינואר 2012 הוגש כתב אישום כנגד דני דנקנר ואפרתי בגין מתן ולקיחת שוחד, הלבנת הון ורישום כוזב במסמכי תאגיד. למען הסר ספק החשדות האמורים מתייחסים לשנת 2003 ולא לתקופת חתימת הסדר העקרונית בסוף שנות ה-90.

27. לא ברור האם החקירה המשטרתית בפרשה כללה גם את נוחי דנקנר, שכן לא הוגש נגדו כתב אישום. אולם, לפי הידוע לנו הוא שימש נציג המשפחה, בשלב אישור הסדר העקרונית בשנת 1996, כעורך הדין של חברות המלח. התנועה מחזיקה במסמך העקרונית, **עליו חתום בשם החברות מר נוחי דנקנר, בתוארו כעו"ד**.

28. למרות היעדר תוקף משפטי להסדר, ולמרות שהערכת שווי מקצועית לא היתה בידי המנהל, קרקעות המלח ניתנו כחלק מהבטוחה להלוואה על סך 400 מיליון דולר מבנק לאומי. באותה העת היה הבנק בבעלות המדינה, וההלוואה נלקחה לצורך רכישת בנק הפועלים בשנת 1997 על ידי משפחת דנקנר. הלוואה זו גררה ביקורת רבה עקב **הסתמכות על בטוחה של עסקת קרקעות שמעולם לא אושרה, ועל רקע השווי הנמוך של הקרקעות לפי הערכות שונות**.

29. כך, באופן אבסורדי, נקנתה השליטה בבנק הפועלים באמצעות הלוואה מבנק לאומי שהתבססה על בטוחה בדמות קרקעות ששוויין מוטל בספק, לכל הפחות, וכמעט ללא הון עצמי. לשם השוואה, דרישת המפקח על הבנקים כיום היא כי בעלי שליטה בבנקים יחזיקו בהון עצמי מינימאלי, מתוך רצון לוודא כי מאחורי גוף פיננסי משמעותי עומד בעל בית אחראי שיכול, במקרה הצורך, לגבות את הבנק (לעמדת התנועה ההנחה המבוססת על פנייה לבעל השליטה, איננה עומדת במבחן המציאות).

¹⁴ מבקר המדינה דו"ח שנתי 2011 – לשנת 2000 ולחשבונית שנת הכספים 1999-2001 (749-740).
¹⁵ שני מזרחי "פרשת הולילנד: מערכת יחסי שוחד מסועפת התקיימה במשכים" The Marker 05.01.2012.

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل The Movement for Quality Government in Israel

30. נטילת ההלוואה הייתה ראשית היווצרותו של כדור שלג בדמות חוב גדול של משפחת דנקנר לבנקים ופיגורים בסך עשרות מיליונים בהחזרתו - חובות שהביאו בהמשך למכירת השליטה בדנקנר השקעות ליצחק תשובה, ולמכירת השליטה בתעשיות מלח לשרי אריסון, שהפכה בכך לבעלת השליטה הבלעדית בבנק הפועלים. בחמש השנים שלאחר רכישת הבנק מכר נוחי דנקנר חלק מנכסיו ליתר המשפחה, מה שאפשר לו בין היתר לקנות בהמשך את השליטה באי.די.בי.

31. ביום 30.12.2012 פורסמה חוות דעתו של היועץ המשפטי למינהל מקרקעי ישראל, עו"ד יעקב קוינט, ממנה משתמע כי **המנהל מקבל את עמדת התנועה בנוגע לרוב הסוגיות שבמחלוקת שהועלו בעתירה שהוגשה על ידי התנועה בשנת 2003**. על סמך חוות דעת זו, בוטל, כאמור, ההסכם בין מינהל מקרקעי ישראל למשפחת דנקנר.

32. ההסכם אמנם בוטל, אך הנזק של קניית בנק הפועלים שאפשרה את קניית אי.די.בי באמצעות הלוואה מבנק לאומי כנגד בטוחה לא מאושרת (שאף כאמור לבסוף בוטלה) כבר נעשה, ובמובנים רבים ניתן להגיד כי הסוסים כבר ברחו מהאורווה.

סקירת כשלון הרגולציה

33. למיטב ידיעתנו חלקה של העסקה שאושר בשנת '96 לא נבחן או נחקר מעולם (לעומת עסקת '03). אכן, מבחינה משפטית חלה התיישנות על עסקה זו, אולם אין להתעלם מהכשל הרגולטורי שאפשר אותה אז וחשוב לתהות ולשאל מה ימנע את הישנותו? הכשלים החמורים בעסקה זו מעלים שאלה קשה: **האם הרגולטורים השונים אכן מסוגלים לשמור על כספי הציבור בצורה אפקטיבית?**

א. מדוע הסכים מינהל מקרקעי ישראל להעביר אחוז גבוה כל כך של זכויות על קרקעות המלח לידי משפחת דנקנר, ללא פיצוי כספי?

ב. מדוע אישר המנהל ב-1996 את הסדר העקרונות בחופזה ובפורום של "הנהלה מורחבת", ללא הבאתו לבחינה במועצת המינהל וללא קבלת הערכת שווי מסודרת של הקרקעות והזכויות עליהן ואף ללא בחינת חלופות אחרות שיתכן שהיו זולות יותר מבחינתו?

34. הטענות מתחזקות שבעתיים, נוכח הגשת כתב האישום כנגד דני דנקנר ויעקב אפרתי, יו"ר מינהל מקרקעי ישראל בתקופה הרלבנטית. על פי פרטי כתב האישום, דני דנקנר נתן שוחד לאפרתי בתמורה לעזרה באישור שינוי ייעוד הקרקע. בעוד כתב האישום בעניין קרקעות המלח עדיין תלוי ועומד, נציין כי ביום 19.12.2013 הרשיע בית המשפט המחוזי את דני דנקנר בגין פרשיות אחרות, אשר היה מעורב בהן וגזר עליו שנת מאסר בפועל, מאסר על תנאי של

רח' יפו 208, ירושלים 94383 * מען למכתבים: ת.ד. 4207, ירושלים 91043 * טל: 02-5000073 פקס: 02-5000076
شارع يافا 208، القدس 94383 * العنوان للرسائل: ص.ب. 4207، القدس 91043 * هاتف: 02-5000073 فاكس: 02-5000076
208 Jaffa St., Jerusalem * Mailing Address: P.O.B.4207 Jerusalem 91043 * Tel: 02-5000073 * Fax: 02-5000076
E-mail: economic@mqg.org.il * Web Site: www.mqg.org.il

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل The Movement for Quality Government in Israel

שנה וקנס של מיליון ש"ח. לדברי בית המשפט פעולותיו של דני דנקנר היו "נגועות בניגוד עניינים חריף שהיה עלול לפגוע בבנק".¹⁶

35. נבקש לציין, כי החקירה כולה התנהלה כחלק מחקירה מקיפה שניהלו פרקליטות המדינה והמשטרה כנגד אהוד אולמרט. על כן, ככל הנראה לא נבחנו פעולותיהם של בני משפחת דנקנר למול המינהל בשנים 1996-1997, אך לאור הממצאים החמורים, לכאורה, שעלו בכל הקשור להתנהלותו של דני דנקנר בשנים 2002-2004, בדיקה זו היתה מתבקשת.

36. בבחינה מחדש את התנהלות מינהל מקרקעי ישראל אין די. ההשלכות של העסקה חורגות מקשרי משפחת דנקנר-המינהל. נזכיר, כי הסכם העקרונות בדבר שינוי ייעוד הקרקע אפשר למשפחת דנקנר לקבל הלוואה מבנק לאומי בתמורה לשעבוד הקרקע. גם אם יקבע כי הסכם העקרונות נגוע בפגמים ודינו להתבטל הרי שהסוסים כבר ברחו מהאורווה, וכידוע לכל, משפחת דנקנר ניצלה עד תום את ההזדמנות שניתנה לה.

37. על כן, יש חשיבות עליונה בבחינה של שאלות נוספות העולות סביב פרשת קרקעות המלח, לרבות:

א. מדוע הסכימו בנק לאומי ובנק המזרחי לקבל את הקרקעות כבטוחה להלוואה של 400 מיליון דולר ב-1997, למרות שהזכויות עליהן ניתנו למשפחת דנקנר כחלק מהסדר עקרונות בלבד, ללא תוקף משפטי?

ב. על מה הסתמך בנק לאומי בהערכתו את שווי הזכויות על קרקעות המלח? מי נתן חוות דעת זו? כיצד ניתן להסביר את הפער בין הערכה שהובילה לשימוש בקרקע כבטוחה להלוואה שגובהה 400 מיליון דולר, לבין הערכות מאוחרות יותר, על סך 80-90 מיליון דולר, ואף 23 מיליון לאחר צמצום העסקה בשליש ב-2003?

ג. האם בנק לאומי שנתן את ההלוואה ב-1997 ומשרד האוצר שאישר אותה (וחוזר בו לאחר מכן ממתן האישור), ידעו על הדו"ח מ-1996 "עתלית - פנוי מחנות צה"ל", בו הוערך שווי אדמות המלח באזור עתלית (בלבד) ב-15 מיליון דולר בלבד, וגם זאת רק אם צה"ל יתפנה מבסיסיו באזור?

ד. היכן היה המפקח על הבנקים בקרות הפרשה ומדוע אישר את ההלוואה החריגה בגודלה למרות הקשיים האמורים בהערכת שווייה ובתוקפן המשפטי של הזכויות, וכן מדוע אישר המפקח על הבנקים קניית בנק אחד באמצעות הלוואה מבנק אחר?

¹⁶ יסמין גואטה "גזר הדין של דני דנקנר: שנת מאסר בפועל, שנת מאסר על תנאי וקנס של מיליון שקל The Marker 19.12.2013.

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل The Movement for Quality Government in Israel

ה. בחינת הפרשה, על כל צדדיה, מעלה תמונה קשה. למעשה, פרשת השוחד, בגינה קבע בית המשפט כי עסקת קרקעות המלח תוחזר לבחינה מחדש במינהל מקרקעי ישראל, התגלתה במקרה, כחלק מספיחיה של פרשת הולילנד, ולא עקב מהלך סדור של גורמי אכיפת החוק בנושא.

38. כאן ראוי להזכיר כי העסקה, שנחתמה בין מינהל מקרקעי ישראל למשפחת דנקנר, בוטלה רק לאחר תקופה מתמשכת, שארכה כ-10 שנים, מעת אישורה של מועצת מקרקעי ישראל את הסכם העקרונות, ובעקבות עתירת התנועה לאיכות השלטון. לאורך תקופה זו ועל אף תמונת המצב שנפרשה בפני בית המשפט העליון נפקדו קולותיהם של כלל גורמי הרגולציה השונים ולא ננקטו שום פעולות לבחינת האמור לעיל, ובתוך כך פרקליטות המדינה אשר לאורך כל השנים ועד גילוי פרשת השוחד הדפה בעקביות את עתירת התנועה ולא שעתה לאזהרותיה בדבר החשדות שפרשה זו מעוררת.

2. אישור הלוואה מצד קרן 'מבטחים' לדנקנר שאפשרה את רכישת

אי.די.בי

39. בשנת 2003 רכשה גנדן השקעות, בראשות נוחי דנקנר וביחד עם משפחות מנור ולבנת, את קבוצת אי.די.בי, מידי משפחות קרסו ורקנאטי. הרכישה מומנה בחלקה על ידי הלוואה מקרן הפנסיה "מבטחים", בסכום של כ-55 מיליון דולר. "מבטחים" היתה אז הקרן הגדולה בארץ עם שליטה של כ-51% בשוק ונחשבה לגוף סולידר, ואף היתה לקרן ההסתדרות המייצגת עובדי מדינה רבים. העסקה קיבלה ביקורות שליליות מאוד בשוק ההון ובכירים במשק תיארוה כספקולטיבית וכזו שנראית לא הולמת כלל אופייה הסולידר של "מבטחים", שכן נלקח סיכון מיותר שלא הניב תשואה מתאימה, ומעשה הואיל למר דנקנר בלבד.

40. גם לאחר העסקה, עלו אל פני השטח סייגים בעניינה. בסוף 2003, בכתבה ב"הארץ" תוארה הלוואה שניתנה על ידי "מבטחים" כעסקה הכושלת של השנה וכנטולת היגיון פיננסי, עקב תנאי הפירעון.¹⁷

41. התנאים הלוואה נתנו לכאורה ריבית גבוהה ל"מבטחים" על החוזרים של דנקנר, אך סיפקו לו "נקודת יציאה" ריאלית וברת מימוש אחרי שנתיים, ששימוש בה יוביל לכך שעמיתי הקרן לא יוכלו ליהנות כלל מהריביות העדיפות.¹⁸ מיותר לציין כי דנקנר מימש נקודת יציאה זו. יוצא מכך, כי קרן "מבטחים", שמטרתה לפעול על מנת להגדיל את כספי הפנסיה של

¹⁷ יורם גביוון "האיש שהצליח להפסיד בעסקת אי.די.בי הארץ 2003.12.23.
¹⁸ יורם גביוון "נוחי דנקנר לוקח את אביטל לסיבוב בשוק הכספים" הארץ 2003.05.18
www.haaretz.co.il/misc/1.882360

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

עמיתיה- הציבור הרחב, נקשרה בעסקה שהנהנה העיקרי ואף היחיד ממנה הוא הלווה - נוחי דנקנר. ובמקרה זה - זה נהנה וזה חסר.¹⁹

42. בנוסף, תחקיר חדשות ערוץ 10, שערך העיתונאי מיקי רוזנטל, חשף חוות דעת משפטית שהוזמנה על ידי דירקטורים מ"מבטחים", מטעמו של עו"ד ישי שריד, שקבע כי "בהליכי אישור עסקת הלוואה לקבוצת רוכשי השליטה באי.די.בי. נפלו פגמים". בין היתר צוין כי ההצעה הוכרעה באמצעות הצבעה בכתב של דירקטור שלא נכח, וכי שבועיים לפני מתן האישור הסופי להלוואה מינה עמיר פרץ (יו"ר ההסתדרות דאז) שלושה דירקטורים חיצוניים נוספים שתמכו בעסקה. לא למותר לציין כי, בהמשך מונה שמואל אביטל, יו"ר מבטחים בזמן הלוואה, שגם הוביל את מהלך מתן המימון, ליו"ר קרן "מקסימה" ולדירקטור ב"נייר חדרה" שבשליטת דנקנר.²⁰

43. בדומה לעסקת רכישת בנק הפועלים, פעם נוספת מקבל נוחי דנקנר כספי ציבור כדי לממן רכישות ממונפות המיטיבות עמו בלבד, תוך התנהלות שמעלה שאלות קשות בדבר דרכי פעולתם של הגורמים המעורבים. לעמדת התנועה, יש לברר את הנושאים הבאים:

א. מדוע קרן הפנסיה "מבטחים", שנודעה כקרן סולידי, אישרה הלוואה בסך 55 מיליון דולר לנוחי דנקנר לרכישת "אי.די.בי", הלוואה שנחשבה לספקולטיבית מסוכנת ואינה מתאימה לפרופיל ההשקעות של הקרן? מדוע סיפקה "מבטחים" לדנקנר, באופן חריג ביותר, "נקודת יציאה" בחלוף שנתיים ממועד הלוואה? נזכיר ש"נקודת היציאה" הובילה לכך שהריבית הגבוהה שסוכמה לא הוחזרה, כך שלא היה בה כל יתרון למבוטחים, אלא רק לגנדן ונוחי דנקנר?

ב. מדוע התאפשרה בקרן "מבטחים" הצבעה על מתן הלוואה, כאשר אחד הדירקטורים לא נכח בה, ו"הצביע" בכתב?

ג. מדוע מונו ע"י יו"ר ההסתדרות דאז עמיר פרץ, כשבועיים לפני ההצבעה, שלושה דירקטורים חיצוניים חדשים שתמכו בעסקה? בהקשר זה נבקש להזכיר כי יו"ר ועדת הביקורת במבטחים, מר דורון עזרא התפטר עקב אישור העסקה על ידי הדירקטוריון, תוך שהוא טוען כי בהתנהגותם של חברי הדירקטוריון יש משום פגיעה בחובת הזהירות המוטלת עליהם, מכוח סעיף 253 לחוק החברות.²¹

¹⁹ שי אספריל "הציבור לא מבין, אבל תמיד דופקים אותו באופציות" כלכליסט 08.09.2011
www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3530676,00.html

²⁰ מיקי רוזנטל "נוחי דנקנר: מה זה השטויות האלו הון ושלטון" nana10 07.05.2010
news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=717092

²¹ עופר לוי וספיר פרץ "דירקטורים במבטחים: לדחות המימון לעסקת אי.די.בי; התפטר יו"ר ועדת הביקורת" גלובס 15.05.2003.

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

ד. כיצד ניתן להסביר, לאור האמור לעיל, את אישור המפקח על הביטוח להלוואה זו, ובפרט לאור ההסתייגויות הרבות של גורמים בשוק ההון ואף דירקטורים ב"מבטחים" עצמה, וכן לאור העובדה כי יו"ר ועדת הביקורת התפטר ערב ההצבעה ואף לאור המינוי התמוה של הדירקטורים ערב האישור עליה? ניכר היעדר הפעולה של המפקח, על אף שבאופן ברור ומובהק מדובר בעסקה המנוגדת לטובת הציבור וכספי הפנסיה שלו.

ה. האם יש קשר בין אישור ההלוואה, שהובל על ידי יו"ר הקרן מר שמואל אביטל, לבין מינויו בהמשך ליו"ר קרן "מקסימה" ודירקטור ב"נייר חדרה" (שתיהן מקבוצת אי.די.בי) לאחר פרישתו מ"מבטחים"?

ו. האם יש אמת בפרסומים לפיהם אביטל הוא שיזם את השתתפות "מבטחים" במימון עסקת אי.די.בי?²²

ז. מדוע קיבל אביטל ב-2010 מענק של 240 אלף ₪ מתוקף תפקידו כיו"ר קרן "מקסימה" "עבור תוצאות החברה ב-2009", למרות שהכנסות החברה נשארו כמעט ללא שינוי בשנה זו ורווחיה אף ירדו בכ-30%?²³

ח. מדוע מענק זה אושר ברוב רגיל באסיפת הקרן ולא כעסקת בעלי עניין, למרות הקשר המוכר בין דנקנר לאביטל? מדוע התאפשר מצב שבו העסקה אושרה על ידי בעל השליטה בלבד (דסק"ש של דנקנר), ללא קשר לעמדת בעלי המניות מקרב הציבור?²⁴

ט. גם כאן מצופה היה שמשטרת ישראל תפתח בזמנו בחקירת נסיבות מתן הלוואה זו, שניתנה בתנאים החורגים מהמקובל. זאת לאור הפגיעה בכספי ציבור, שכן ההלוואה ניתנה ע"י הקרן הגדולה בארץ בזמנו, המייצגת עובדי מדינה רבים.

44. מהמפורט לעיל עולה, כי לשתי העסקאות הגדולות - שהניעו את כדור השלג שבסופו ניצב אדם אחד השולט על למעלה מ-250 חברות ומכוון את חיינו באינספור שווקים וענפים - יש מאפיינים דומים: מינוף אדיר, הון עצמי נמוך ביחס להיקף העסקה, מתן אישורים מזורז מצד רשויות השלטון ושימוש בכספי ציבור. שתי העסקאות המכוננות בתולדות המשק, שבפועל יצרו את פירמידת השליטה הגדולה בישראל - מעלות שאלות, תהיות וחששות בנוגע לאינטרסים שכיוונו את הגורמים המעורבים, ובנוגע לשיתוף הפעולה לו זכו מצד רשויות השלטון הרלבנטיות.

²² נווית זומר "שמואל אביטל ימונה ליו"ר המשביר" ynet 28.8.2003.
²³ סיון איזסקו "נוחי דנקנר מפנק: 240 אלף שקל לשמואל אביטל" כלכליסט 01.07.2010.
²⁴ שם.

3. היטל היצף על יבוא מלט כדי להגן על מונופול המלט 'נשר'

45. בשנת 2003 אהוד אולמרט, שר התמ"ת דאז, החליט להגביל את יבוא המלט מתורכיה באמצעות קביעת היטל היצף על יבוא המלט בסך של 5.83 דולר לטון מלט. מהלך זה הגן על מונופול המלט 'נשר', אשר הוחזק על ידי משפחות ליבנת ודנקנר.²⁵ ואכן היטל ההיצף על יבוא המלט שמר במשך שנים על המונופול של נשר ומנע אפשרות לייבוא מלט ממדינות אחרות.

46. על קביעת ההיטל נמתחה ביקורת רבה לאורך השנים. כך, נטען על ידי מנכ"ל התאחדות הקבלנים כי נשר מנצלת את מעמדה כמונופול על מנת להעלות את מחירי המלט בישראל כאשר עלות זו מתגלגלת לצרכנים, רוכשי הדיירות. עוד הוסיף כי המחיר שמוכרת נשר לרשות הפלשתינאית נמוך בכ-20% מהמחיר בישראל, שכן ברשות חשופה נשר לתחרות מצד יבואנים שאינם נחשמים על ידי היטלים שונים. בנוסף, הרווחים שמציג נשר הם מהגבוהים בענף תשומות הבנייה ובארבע השנים האחרונות חילקה החברה דיבידנדים בסך של כ-550 מליון שקלים.²⁶

47. נראה כי עדות לכשל בהיטל ההיצף שנקבע בשנת 2003, היא החלטת וועדת הכספים בחודש פברואר 2007 לאסור על המשך הטלת היטל היצף על יבוא המלט לישראל.²⁷

48. בשולי הדברים, מעניין לציין כי בינואר 2010 אהוד אולמרט, אשר פרש מהזירה הפוליטית, מונה ליו"ר קבוצת לבנת - אותה קבוצה אשר החליט לחזק את מעמדה כמונופול בתחום המלט דרך הטלת היצף.²⁸

4. עסקת המיזוג בין שופרסל לקלאבמרקט

49. בחודש פברואר 2006 נסגרה עסקת מיזוג בין חברת שופרסל אשר בבעלות מר נוחי דנקנר לבין המתחרה העיקרית שלה, חברת קלאבמרקט, שהיתה בבעלות קבוצת אנשי העסקים בורוביץ'-מוזס-רוזן.²⁹ יש לציין, כי מדובר באירוע מכונן לשוק המזון הישראלי משום שעסקינן במיזוג של שתיים מבין שלוש רשתות השיווק הגדולות בישראל.

²⁵ הדס מנור "שר האוצר אישר הטלת היטל היצף על מלט מיובא מתורכיה" גלובס 31.12.2003.

²⁶ מיקי רוזנטל "נוחי דנקנר: מה זה השטויות האלו הון ושלטון" nana10 07.05.2010

news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=717092

²⁷ סיון איזקו "ועדת הכספים אסרה על נשר להמשיך את היטל ההיצף" אייס 05.02.2007, פרוטוקול ישיבת ועדת הכספים של הכנסת ה-17 (02.07.2007).

²⁸ אורה קורן ושרון שפור "אולמרט ימונה ליו"ר קבוצת לבנת - שותפתו של דנקנר באי.די.בי TheMarker 04.01.2010.

²⁹ תני גולדשטיין "שופרסל השלימה את רכישת קלאבמרקט" Ynet 15.02.06
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3216637,00.html>

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

50. הממונה על הגבלים עסקיים חשש מאוד ממיזוג שתי החברות וסבר כי עסקה זו נושאת בחובה בשורה רעה ומרה לתחרות במשק המזון בישראל.³⁰ למרות זאת, על בסיס "דוקטרינת החברה הכושלת", החליט בסופו של דבר לאשר את המיזוג תחת מספר תנאים מגבילים. זאת, לאור העובדה שלא היו על השולחן הצעות נוספות לקניית קלאבמרקט ולאור ההסתברות הגבוהה שיציאתה של קלאבמרקט מהשוק תהיה בעלת השפעה שוות ערך או אפילו גרועה יותר על מצב התחרות במשק. אחד התנאים שנקבעו בהחלטת הממונה חייב את שופרסל למכור לגורמים מתחרים כ-17 סניפים באזורים בהם זוהו בעיות תחרותיות קשות במיוחד. בדרך זו נמנע מצב בו בסביבת מגורים מסוימת ישנן חנויות מזון של רשת שיווק אחת בלבד.

51. אולם, למרות התנאים המגבילים, חששות הממונה התמשו והמצב הנוכחי של שוק המזון מעיד על כך שעסקה זו היתה טעות חמורה. חיזוק לגישה זו ניתן למצוא במסקנותיה של ועדת קדמי שקבעה ש**מספטמבר 2005 ועד יוני 2011 התייקרות מחירי המזון בישראל, היתה גבוהה משמעותית ביחס לכלל מדינות ה-OECD**. הצוות גילה כי המקטע הקמעונאי הפך לריכוזי במיוחד מאז רכישת קלאבמרקט על ידי שופרסל והוא ממוקם במקום החמישי מבחינת ריכוזיות בקרב כל מדינות ה-OECD.³¹

52. **משכך, אין זה פלא שועדת קדמי להגברת התחרותיות בשוק המזון קבעה כי רכישתה של קלאבמרקט על ידי שופרסל הייתה מהגורמים המרכזיים המשפיעים על יוקר המחיה בתחום המזון בישראל.**³²

53. בנוסף, מיזוגן של שופרסל וקלאבמרקט העצים באופן ניכר את כוח הקניה של רשת שופרסל למול הספקים. כהוכחה לכך, בסוף שנת 2013 הורשעו אפי רוזנהויז, מנכ"ל שופרסל לשעבר, אלי גידור, סמנכ"ל השיווק שלה לשעבר וחברת שופרסל בשתי עבירות של הפרת תנאי המיזוג עם קלאבמרקט ובארבע עבירות של ניסיון להסדר כובל מול הספקים הגדולים.³³

54. לעניין זה ראוי להפנות לדבריו של בכיר ברשת שיווק אחרת, כפי שפורסמו בתקשורת: "אני שמח שבית המשפט הבין את מה שהממונה על ההגבלים דאז לא הבין, כאשר אישר לשופרסל לרכוש את קלאבמרקט ב-2005. כבר אז היה ברור שלא ניתן לתת ריכוז כוח כזה גדול במשק מבלי ליצור כללים הרבה יותר מגבילים מאלה המופיעים בעסקת קלאבמרקט. כאשר שופרסל קיבלו כל-כך הרבה כוח בשוק, לא צריך להתפלא שהם עשו שימוש לרעה בכוח הזה".

³⁰ החלטה 6133 של הממונה על הגבלים עסקיים "הודעה על מיזוג חברות קלאבמרקט ושופרסל" (04.09.05).
³¹ משרת התמ"ת הצוות לבדיקת התחרותיות והמחירים בשוק מוצרי המזון והצריכה (ועדת קדמי) - הדו"ח הסופי 11-10 (18.07.12). <http://www.moital.gov.il/NR/rdonlyres/B7942BC7-04E3-4732-88CA-3EECD78EC998/0/finalreport180712.pdf>
³² איתמר מילרד ניתוח עליית מחירי מוצרי המזון ובחינת הצעת חוק קידום התחרות בענף המזון, התשע"ג – 2013 (הכנסת, מרכז מחקר ומידע, 2014).
³³ אורה קורן, עדי דברת-מזריץ " פרשת שופרסל: אפי רוזנהויז הורשע בעבירות הסדר כובל והפרת תנאי מיזוג" The Marker 23.12.13 <http://www.themarker.com/markets/1.2196511>

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

55. עסקה זו מעידה על אוזלת ידו של הממונה על הגבלים עסקיים. שהרי, אף שזה ידע עד כמה העסקה מסוכנת, בפועל לא עמדו בידיו כלים למנוע עסקה זו מבלי לפגוע באופן ניכר במשק. יש להפיק לקחים מהעובדה שהעסקה אושרה, ובעיקר מהאופן בו היא בוצעה או לחילופין נאכפה.

56. התנועה קוראת לבחינת הכלים העומדים היום לרשותו של הממונה על הגבלים העסקיים לצורך פיקוח על עמידה בתנאים של עסקת מיזוג ולמניעת הסדרים כובלים. כמו כן יש לשקול הרחבת סמכויותיו והענקת כלים מתאימים שיאפשרו לו להתמודד עם מיזוגים בסדרי גודל כאלו. מומלץ במיוחד לאמץ את המלצת ועדת טרכטנברג בנוגע להרחבת סמכותו באשר לפרוק מונופולים.³⁴

57. מיזוג זה אפשר למר דנקנר ולקבוצת אי.די.בי להוביל לעליית מחירים, וזאת בשל כוחו המונופוליסטי, כדי שיוכל לשלם את הריביות העצומות על הלוואותיו הממונפות. הגברת כוחה הריכוזי של החברה והצורך העז בתשלום הריביות על הלוואות הגבוהות, הובילו הלכה למעשה להעלאת מחירי המזון אשר תאפשר רווחיות גבוהה יותר לשופרסל על מנת שתוכל להעביר תשלומי דיבידנדים לבעלי השליטה.

5. הלוואה חריגה של דיסקונט ל'טומהוק' ומינויו של מינטקביץ'

58. על פי פרסומים בתקשורת, בשנת 2003 בנק דיסקונט העמיד אשראי של 100 מיליון שקל לחברת טומהוק - חברה פרטית שבשליטת נוחי דנקנר ואביו, אשר מחזיקה בחברת גנדן, שהינה בעלת השליטה באי.די.בי אחזקות. הלוואה זו ניתנה לטומהוק לצורך השלמת עסקת רכישת השליטה בקבוצת אי.די.בי.³⁵

59. באותה התקופה עמד בראש הבנק מר אריה מינטקביץ', אשר בעברו שימש כיו"ר הרשות לניירות ערך. מינטקביץ' סיים את תפקידו בבנק ב-2006 ומונה לתפקידים שונים בקבוצת אי.די.בי, זמן קצר אחרי. תחילה הוא כיהן רק בתור סגן יו"ר אי.די.בי אחזקות ובהמשך אף בתור יו"ר אלרון בחצי משרה, כל זאת בעלות שכר של בין 5-7 מיליון שקל בשנה.³⁶

א. פרשה זו מעוררת מספר תהיות ושאלות בנוגע להתנהלותם של הגורמים שאמורים היו לפקח על העסקה.

³⁴ הוועדה לשינוי כלכלי חברתי (ועדת טרכטנברג) דו"ח מסכם ספטמבר 2011.
³⁵ שרון שפורר "דיסקונט נתן אשראי לנוחי דנקנר ואביו - והיו"ר שלו מינטקביץ' עבר לאי.די.בי" **The Marker** 12.01.2013 www.themarker.com/markets/1.1905436
³⁶ אבי שאולי והדס מגן "דיסקונט יפצה את היו"ר לשעבר מינטקביץ' ב-10 מיליון שקל" גלובס 07.05.2013 www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000842537

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل The Movement for Quality Government in Israel

- ב. כיצד ייתכן שדנקנר זכה לקבל הלוואה נוספת לרכישת השליטה באי.די.בי? שהרי כידוע הלוואה זו מצטרפת להלוואות נוספות, גדולות פי כמה, שהוא קיבל מגורמים פיננסיים אחרים. לכן, ברי שבשעת קבלת הלוואה, דיסקונט אמורים היו להיות מודעים לכך שמדובר בעסקה מאוד ממונפת.
- ג. ההחלטה למתן אשראי לחברה, אשר הנכסים שלה כבר ניתנו כערבויות לגורמים פיננסיים אחרים, הינה לכאורה החלטה בלתי אחראית של דיסקונט, המעלה תהיות בנוגע לשיקולים שהנחו את מנהלי הבנק ואת ועדת האשראי כאשר הלוואה אושרה על ידם.
- ד. שאלה זו מתחזקת לאור העובדה שמספר שנים מועט לאחר עסקה זו, מינטקביץ', יו"ר דיסקונט בזמן אישור העסקה, מונה למשרות בכירות בקבוצת אי.די.בי וזכה למשכורות עתק מדי שנה.³⁷
- ה. **לבסוף, יש לשאול, היכן היה המפקח על הבנקים בקרות האירועים?** כיצד ייתכן שניתנה הלוואה לגורם כה ממונף, שלקח הלוואות ממספר גורמים שונים בגין אותה העסקה? זאת בפרט לאור העובדה שלרוב הלוואות, דנקנר אפילו לא התבקש לספק בטחונות, ולכל הפחות לא בטחונות הולמות. **מצב שכזה משול לקניית בית בודד אחד באמצעות עשר משכנתאות שונות** - האם יש סיכוי שאזרח מן השורה יזכה לעסקה הזויה שכזאת? כיצד ייתכן שמהערכת יודעת היטב לסרב לעסקאות בעלות מאפיינים דומים כאשר מדובר באזרח רגיל, ועל נכסים ששוויים נמוך בהרבה, ואילו כאשר מדובר בהיקפי עסקאות אדירים עסקאות אלו מאושרות בקלות?
60. **סופו של המעשה מעיד על תחילתו, ולכן אין זה מפתיע שכיום, על פי מרבית ההערכות, בנק דיסקונט מחק את האשראי כולו משום הערכתו שלא יוכל לגבות את החוב בחזרה.** ראוי היה כי המפקח על הבנקים לא יאפשר לקיחת הלוואות לגוף כה ממונף ובהעדר בטחונות ראויים.
61. **יש לבדוק אילו כלים עומדים לרשותו של המפקח על הבנקים להפעלה בזמן אמת, על מנת שלא ישנו מקרים כגון אלו.** כמו כן יש ולבחון לבדוק האם עסקה זו נבחנה על ידו בזמן אמת והאם בנק דיסקונט עבר הפר את כללי הפיקוח על הבנקים בנותנו הלוואה מסוג זה. כמו כן במידת הצורך יש לקבוע כללי פיקוח שימנעו הלוואות מסוג זה בעתיד.

שם.³⁷

רח' יפו 208, ירושלים 94383 * מען למכתבים: ת.ד. 4207, ירושלים 91043 * טל: 02-5000073 פקס: 02-5000076
شارع يافا 208، القدس 94383 * العنوان للرسائل: ص.ب. 4207، القدس 91043 * هاتف: 02-5000073 * فاكس: 02-5000076
208 Jaffa St., Jerusalem * Mailing Address: P.O.B.4207 Jerusalem 91043 * Tel: 02-5000073 * Fax: 02-5000076
E-mail: economic@mqg.org.il * Web Site: www.mqg.org.il

6. משכורות עתק למנהלים בקבוצה³⁸

62. בחינה של עלויות השכר בין השנים 2004-2011 בקבוצת אי.די.בי חשפה כי 16 המרוויחים הגדולים ביותר הרוויחו קרוב ל-600 מיליון שקל בין השנים הללו, לאחר "מחוות" של ויתור על אחוזים משכרם לאורך השנים הקשות. אם נוסיף לאלה את עלויות השכר של המנהלים שלא זכו להיכנס לרשימת ה-16, העלות תצמח בעוד מאות מיליונים. יש לציין כי סכום זה לא כולל את חלוקת הדיבידנדים האגרסיבית שהתבצעה מדי שנה לכל אותם מנהלים שהם אף בעלי מניות בקבוצה (לנקודה זו, ראו התייחסות נפרדת בפרק "חליבת דיבידנדים").

63. מדובר בכספים רבים מרווחי החברות שהועברו לידיהם של גורמים פרטיים, מבלי שתהיה לכך הצדקה ממשית וללא הלימה בין הביצועים לבין התגמול שניתן לאורם. אין ספק, כי מדיניות חסכנית יותר בתגמול כוח האדם לאורך השנים עשויה היתה לשמר בקופת החברה מאות מיליוני שקלים, אשר היו יכולים להוות עבורה קרש הצלה של ממש בשעת המשבר שתקפה את הקבוצה.

64. יתרה מזאת, מדיניות זו הביאה למצב של **נאמנות יתר**, בו המנהלים הבכירים בקבוצה הונעו על ידי תמריצים פסולים ובפועל במקום לנצל את כישוריהם ולפועל לטובת החברה, הם קיבלו החלטות בהתאם לרצונותיו של מר דנקנר, שבמקביל נראה כי דאג לכך שמשכורותיהם ימשיכו לתפור.

65. **במקום להתריע מפני מהלכים שההיגיון הכלכלי שלהם מוטל בספק, מבחן התוצאה מעלה כי המנהלים בחרו, פעם אחר פעם, ליישר קו עם עמדתו של דנקנר ולהצביע לעיתים באופן בלתי מושכל, רק בשל העובדה כי זה היה רצונו של בעל השליטה. עולה החשש, אם כן, שהם הניחו שלעובדה שמדובר בעסקה מסוכנת שעשויה להיכשל בקלות, אין כל השפעה על המשכורת שהם יקבלו בסופו של דבר ושאם הם יתנגדו לגישתו של דנקנר, הם ימצאו עצמם מחוץ לקבוצה, דהיינו מחוץ לרוב המשרות הרווחיות ביותר במשק הישראלי.**

66. להלן נציין מספר דוגמאות מתוך עשרות הפרשות שעלו לכותרות בשנים האחרונות בנוגע למדיניות השכר הבזבזנית של הקבוצה:

³⁸ חגי עמית "16 מנהלים, 600 מיליון שקל: המיליונרים שהחזירו את אי.די.בי לנקודת האפס" **The Marker** 11.05.2012 www.themarker.com/markerweek/1.1705591

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

67. תגמולי מנהלים שהם גם בעלי שליטה בקבוצה.³⁹

- א. עלויות התגמולים של דנקנר עצמו הסתכמו ב-55 מיליון שקל ב-2011-2004. עלויות התגמולים של לבנת ופישר כמשנים למנכ"לים הסתכמו ב-37 מיליון שקל. סכומים אלה מובחנים מהדיווידנדים שהגורמים הללו קיבלו מדי שנה.
- ב. לפי הסכם שנחתם ב-2004, אי.די.בי. פיתוח שילמה לדנקנר, מכוח תפקידו כיו"ר הדירקטוריון, מענק של 1% מהרווח הנקי השנתי על פני חמש שנים, שהסתכם ב-2007, למשל, בכ-18 מיליון שקל. לבנת ופישר זכו למענק של 0.5% שהסתכם ב-9.2 מיליון שקל באותה שנה.
- ג. כמו בשנים אחרות, כל אחד מהשלושה "ויתר" על שליש מהמענק הזה ותרם אותו לגופים ציבוריים העוסקים במטרות חברתיות. יש לציין כי בעלי האג"ח והמניות של החברה בוודאי היו מעדיפים שהסכום הזה ייתרם ישירות מכיסם של השלושה, ולא על חשבון החברה.
68. בשולי הדברים נבקש להוסיף שהעובדה שהגורמים הללו תרמו למטרות חברתיות, השתלמה להם. שהרי, כשתורמים לגוף ציבורי, הוא לא ימהר לתקוף אותך, אלא באופן אינסטינקטיבי ישמור לך אמונים. עדות לכך הינה העובדה שבאופן אבסורדי למדי כאשר אי.די.בי נקלעה למשבר ונחשפו כל הפרשות שהביאו לכך, ארגנו ראשי הערים והמועצות המקומיות, נבחרו הציבור של העם (!), כנס תמיכה במר דנקנר שלטענתם הוכפש לשווא.⁴⁰
- א. **שכר מנהלים בשופרסל**: עבור ביצועיהם המוצלחים בניהול המיזוג של שופרסל עם קלאבמרט, זכו מנהלי החברה לתגמולים גבוהים למדי. מר רוזנהויז למשל, קיבל תגמול של 45 מיליון שקל בין 2011-2004. ביגר והיו"ר שהחליף אותו ב-2007, מר ביסקר, שהיה זכאי למענק שנתי של 0.75% מהרווח השנתי של שופרסל, נהנו אף הם מתגמולים של מיליוני שקל.
- ב. **שכר מנהלים בסלקום**: מר עמוס שפירא, אשר מונה למנכ"ל סלקום ב-2005 לאחר שהקבוצה רכשה בה שליטה, פרש כעבור שש שנים עם תגמולים של כ-50 מיליון שקל.
- ג. **שכר מנהלים בכור**: מר ביגר סיים את תקופתו בקבוצה עד כה עם עלות שכר של 45 מיליון שקל. מר ויגודמן נהנה מ-21 מיליון שקל בשנתיים בלבד.

³⁹ שם.

⁴⁰ ליאור דטל ואורה קורן "ראשי הרשויות על דנקנר: "מצדיעים לאיש שהיה איתנו בימים קשים למרות הביקורת של אינטרסנטים" The Marker 04.06.2013 www.themarker.com/news/1.2037656

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

ד. **שכר מנהלים נכנסים ובנין**: המנכ"לית איתן והיו"ר בסקר קיבלו בונוסים גדולים כשנכשלו בעסקת ענק בלאס וגאס. בין השאר הם קיבלו בונוס על עצם העובדה שהצליחו לרכוש בנין, דבר מופרך שלעצמו, כי ברור למדי שעסקה זו עדיין לא הניבה רווחים.

69. בכירים נוספים:⁴¹

א. **מר עמי אראל**, הנשיא ומנהל העסקים של דיסקונט השקעות, שעלויות שכרו הסתכמו ב-45 מיליון שקל בתקופת דנקנר, בנוסף לאופציות בשווי עשרות מיליוני שקלים בסלקום.

ב. **מר ליאור חנס**, משנה למנכ"ל אי.די.בי פתוח, שעלויות שכרו הסתכמו ב-35 מיליון שקל מאז 2006.

ג. **מר חיים גבריאלי**, מנכ"ל אי.די.בי פתוח, שעלה לקבוצה 15 מיליון שקל מאז 2008.

ד. **מר אביגדור קפלן**, מנכ"ל כלל ביטוח, שנהנה בתקופה זו מעלות שכר של 66 מיליון שקל, אחת המשכורות הגבוהות בחברה. בהקשר זה נבקש להזכיר כי חברה זו היא זרוע המימון הפיננסי של הקבוצה.

70. לאורך כל השנים הרגולטורים, שאחראים היו לפקח על קבוצת אי.די.בי ועל האופן בו היא מחלקת את כספיה כשלו בתפקידם. איש לא עצר את התגמולים הגבוהים שקיבלו המנהלים ואיש לא הפנים את העובדה, שככל שהמשכורות עולות ותופחות, היכולת של אותם מנהלים לשרת באמת את טובת החברה שהם עומדים בראשה, הולכת וקטנה.

71. אמנם, לפני כשנה הכנסת אישרה תיקון לחוק החברות (תיקון מס' 20) הקובע כללים בנוגע למדיניות התגמול שכל חברה ציבורית או חברת אג"ח חייבת לקבוע. התיקון אף מוסיף וקובע כיצד יש לאשר את מדיניות התגמול והשכר שמקבלים בכירים בחברה. **אולם, התיקון איננו מטפל בבעיה המוצגת בנקודה זו, שהרי לפי התיקון אין תקרת גג למשכורתו של מנהל ולכן, לא מן הנמנע שאף כיום ניתן לשלם למנהלים בחברות סכומים שכאלה, מבלי שזה יהיה מנוגד לחוק, זאת למרות הכשלים המובהקים שמדיניות שכזו מקדמת. לא למותר להוסיף כי לאחרונה אף עלתה השאלה עד כמה אפקטיבית המדיניות הזו בלמנוע קביעת תגמולים גבוהים מהרגיל.**⁴²

⁴¹ חגי עמית 16 מנהלים, 600 מיליון שקל: המיליונרים שהחזירו את אי.די.בי לנקודת האפס", לעיל ה"ש 36.
⁴² ערן אזרן "אופנה באחד העם: אישור תוכניות תגמול למרות התנגדות האסיפה הכללית" **The Marker** 14.01.2014 www.themarker.com/markets/1.2216489

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

72. התנועה סבורה כי במסגרת וועדת החקירה לחקור את התנהלותם של כל אחד מהמנהלים הללו ואת הכספים שכל אחד מהם קיבל במסגרת תפקידו. בנוסף, לאור תמונת המצב שהוצגה לעיל, יש לקדם תיקון חקיקה המגביל את שכר הבכירים בחברות ציבוריות, כדי להתמודד עם מצבים של נאמנות יתר וגזל של רווחי החברה.

7. עסקאות בעלי עניין והעסקת קרובי השותפים בקבוצת אי.די.בי⁴³

73. לאורך השנים, שותפיו של דנקנר בשליטה על הקבוצה הצליחו אף הם לנצל את כוחם ולקדם עסקאות המיטיבות עם כיסם ועם קרוביהם, על חשבון כספי הציבור שהושקעו בחברות הקבוצה.

74. יש לציין כי על פי הפרסומים השונים בתקשורת, מרבית העסקאות הללו התקבלו בהתאם לתיקון מס' 16 לחוק החברות לפיו יש לאשר עסקאות בעלי עניין, בנייהם העסקת קרוב של בעל שליטה, באמצעות מנגנון הצבעה מיוחד.

75. למרות זאת, נדמה כי הנתונים הבאים, המהווים רק קצה הקרחון של התופעה, מדברים בעד עצמם, וקשה שלא לראות בהם ניצול לרעה של כוחם של בעלי השליטה. ההיקף והכמות של העסקאות הללו, מעלה בספק את מידת כדאיותם לקבוצה.

76. העסקת קרובים – משפחת מנור⁴⁴:

א. ד"ר תמר מנור מורל, בתם של הזוג מנור, שימשה כעשר שנים, החל מיוני 2003 סמנכ"לית טכנולוגיות בכלל תעשיות לענייני ביטכנולוגיה.

ב. גיל מורל, בן זוגה של ד"ר תמר מנור מורל, הועסק כמנהל אספקת חומרי הגלם בחטיבת התפעול של יצרנית המלט נשר, מרכז הרווח העיקרי בקבוצת כלל תעשיות, שבשליטת אי.די.בי פיתוח.

ג. אסף טופז, חתנם של הזוג מנור, הועסק בתפקיד סגן נשיא בחברה.

⁴³ יורם גביוון "כשהפירמידה של דנקנר נפלה והמשקיעים הפסידו: מנור, לבנת ופישר גזרו קופונים שמנים מאי.די.בי" **The Marker** 23.04.2012 2001258 www.themarket.com/markets/1.2001258 שם.

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

77. עסקאות בעלי עניין והעסקת קרובים – משפחת לבנת:⁴⁵

א. חברות מקבוצת 'תעבורה' שבשליטת משפחת לבנת ביצעו עבודות בתחום התובלה ועבודות העפר עבור חברות מקבוצת משאב, אשר בבעלות כלל תעשיות, בהיקף כולל של 342 מיליון שקל בין השנים 2010–2012. מדובר בעסקה המבוססת על הסכמות מלפני 15 שנה, אשר לדברי אי.די.בי פיתוח הותאמו לשינויים בסביבה העסקית ומשקפים את תנאי השוק.

ב. משפחת לבנת סיפקה לסלקום, באמצעות החברה המוחזקת תקשובים (33%), שירותי ניהול ותפעול של מערך מוקדי שירות התקנות ומענה קולי (Call Center) תמורת 8 מיליון שקל ב-2012 ו-12 מיליון שקל ב-2011.

ג. אסף לבנת, נכדו של אברהם לבנת, מונה למנהל קטגוריה בשופרסל.

78. תשלום עבור שירותי "תיווך וייעוץ" למשפחת שימל:⁴⁶

א. בדצמבר 2009, אישרו האסיפות הכלליות של כור ונכסים ובנין הסכם שלפיו - Rock Real המוחזקת בנאמנות ואחד הנהנים ממנה הוא יעקב שימל, דירקטור באי.די.בי פיתוח – תסייע לקבוצה ברכישת נדל"ן ותסייע במו"מ על רכישתם וקבלת מימון ותייעץ כיצד להשביחם. תמורת שירותים אלו, תזכה החברה ב-12% מהרווחים במזומן שייווצרו מהעסקות.

בסך הכל שילמו נכסים ובנין וכור לחברה שמחזיק יעקב שימל 131 מיליון שקל בין השנים 2010–2012. האבסורד בסכום זה הינו שחברת Rock Real זכתה לרווחים אף בגין עסקאות כושלות שהיתה מעורבת בהן.⁴⁷

79. עסקאות בעלי עניין והעסקת קרובים – פישר:

א. חברת שירותי שליחות, אשר 33% ממניותיה הוחזקו על ידי המשנה למנכ"ל אי.די.בי אחזקות, אבי פישר ואשתו סיפקה לסלקום שירותי שליחות של העברת חבילות "במהלך העסקים הרגיל ובתנאי שוק" תמורת סכום מצטבר של 39 מיליון שקל בשנים 2010–2012.

ב. יוסי פישר, אחיו של אבי פישר, כיהן באי.די.בי תיירות, החברה-האם של ישראייר.

⁴⁵ ש.ם.

⁴⁶ ש.ם.

⁴⁷ מיכאל רוכוורגר " אי.די.בי מחקה 2 מיליארד ש' בלאס וגאס - האחים שימל קיבלו 100 מ' ש" The Marker
www.themarker.com/markets/1.1873309 25.11.2012

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

80. העסקאות הללו מעלות שאלות קשות בנוגע למידת האפקטיביות של תיקון מס' 16 במניעת עסקאות בעלי עניין. שהרי, כיצד ייתכן שתחת חסותו של המנגנון החדש שנועד למנוע עסקאות בעלי עניין בלתי יעילות המהוות ניצול לרעה של בעלי השליטה, לא השתנה דבר ביחסי הקבוצה עם קרוביהם של בעלי השליטה והחברות הפרטיות שלהם.

81. יתרה מזאת, המקרים המתוארים חושפים את חוסר הצדק שנגרם לנושי החברה, ביניהם הציבור הישראלי, בהסדר החוב האחרון שאושר על ידי בית המשפט. שהרי, לאור העובדה שמרבית המשפחות ששלטו בקבוצה הרוויחו מאוד מהאופן בו הם ניהלו את הקבוצה ומהעסקאות שהקבוצה אישרה, בולט לרעה המחיר שהנושים והציבור נאלצו לשלם.

8. "דלתות מסתובבות"

82. מבט קצר בנושאי משרה בכירים בקבוצת אי.די.בי מעלה תמונה מטרידה של תופעת "הדלתות המסתובבות". מי שאמורים לשאת את אינטרס הציבור על נס ולשמור על כספי הפנסיה של כולנו, "מצביעים ברגליים" ובתום שירות ציבורי עוברים לשרת את הקבוצה הגדולה במשק, אי.די.בי.

83. בין הגורמים שבתום שירותם ברשות לניירות ערך חברו לעיסוקי הקבוצה, ניתן למצוא שני יושבי ראש הרשות, יועצה המשפטי, מנהל מחלקת תאגידיים וחשבונאי בכיר, משנה למנהל מחלקת תאגידיים וסגן מנהל מחלקת חשבונאות.

84. תקופת הצינון הקבועה בחוק ניירות ערך היא, לכל הדעות, קצרה ביותר. עובד רשות שפרש, מנוע, במשך שלושה חודשים בלבד (!) מלקבל זכות או טובת הנאה, או מלעבוד אצל "חבר בורסה". כדי לייצג אדם בפני עובד הרשות שהיה כפוף לו ערב פרישתו, דרושה שנת צינון אחת, וכך גם בנוגע לאפשרות היותו בעל עניין בחבר בבורסה מכוח החזקת מניות.⁴⁸ יש לציין, כי הועלו חשדות שהיה זה מינטקוביץ' בעצמו שהביא לכך שתקופת הצינון תהיה כה קצרה.⁴⁹

85. הרשות לניירות ערך אמונה על שקיפות והגינות בנוגע להתנהלותן של חברות הנסחרות בבורסה, ומתפקידה לשמור על עניינו של ציבור המשקיעים.⁵⁰ עם זאת, מעבר הכוחות המאסיבי, כפי שיתואר להלן, מעלה חשד קשה בדבר האינטרסים המקודמים לכאורה ברשות.

86. להלן יפורטו מקרים שונים שפורסמו בתקשורת, המתארים את חבירתם של אנשי ציבור רבים אל חברות באי.די.בי - במישרין או בעקיפין:

⁴⁸ סעיף 10א לחוק ניירות ערך, התשכ"ח-1968.

⁴⁹ סטלה קורין ליבר "איפה זהבה?" גלובס 16.01.14 www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000910093

⁵⁰ סעיף 2 לחוק ניירות ערך, התשכ"ח-1968.

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل The Movement for Quality Government in Israel

א. **מר אריה מינטקוביץ'** – כפי שכבר תואר לעיל (בפרק "הלוואה חריגה של דיסקונט ל'טומהוק'") כיהן במשך עשור כיו"ר הרשות לניירות ערך. לאחר מכן כיהן כיו"ר מועצת המנהלים בבנק דיסקונט ויו"ר ועדת האשראי של הבנק - שאישרה לדנקנר הלוואה על סך 100 מיליון ₪ אשר אפשרה לכאורה את רכישת אי.די.בי. מינטקוביץ', סיים את תפקידו בבנק דיסקונט בפברואר 2006.⁵¹ שלושה חודשים לאחר מכן החל לכהן כסגן יו"ר מועצת המנהלים של חברת אי.די.בי אחזקות ובהמשך אף מונה ליו"ר חברת אלרון תעשייה אלקטרונית שבבעלותה של אי.די.בי.⁵²

ב. **מר זוהר גושן** - כיהן כיו"ר הרשות לניירות ערך עד שהודיע על פרישתו בינואר 2011.⁵³ עם פרישתו הקים את חברת אריסטו, אשר העניקה שירותי תיווך במיליונים לאי.די.בי. גושן תיווך במכירת המ-לט לקרן פורטיסימו אך זו נמכרה בסופו של דבר לקרן פימי, והקונצרן שילם את עמלת המכירה על העסקה שלא בוצעה בסכום שהוערך קרוב ל-3 מיליון ₪.⁵⁴ אכן, גושן אינו שכיר באחת מחברות הקונצרן, אך המניע לשכירת שירותיו לתיווך לעסקה זו, אינו ברור.⁵⁵ גושן פרש מראשות הרשות בעיצומם של דיוני ועדת הריכוזיות בה היה חבר, שדנו, בין היתר, בשאלת פירוק הפירמידות במשק (שאי.די.בי היא הגדולה בהן).⁵⁶

ג. **מר שמשון (שוני) אלבק** - כיהן כיועץ המשפטי של הרשות לאיסור הלבנת הון, וכיהן 5 שנים כיועץ המשפטי של הרשות לניירות ערך ואף היה מועמד להיות ראש הרשות. משכשל מינויו לראש הרשות לני"ע (מאי 2009), הצטרף לקבוצת אי.די.בי לאחר תקופת צינון קצרה של 4 חודשים בלבד (ספטמבר 2009). תחילה מונה לדירקטור בכלל ביטוח, ובשלב מאוחר יותר הוגדר כ"מנהל פרויקטים" ומונה למשנה למנכ"ל אי.די.בי פיתוח במרץ 2013.⁵⁷

⁵¹ אבי שאולי והדס מגן "דיסקונט יפצה את היו"ר לשעבר מינטקוביץ ב-10 מיליון שקל" **גלובס** 7.5.2013, <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000842537>

⁵² "אריה מינטקוביץ מונה לתפקיד סגן יו"ר מועצת המנהלים של אי.די.בי אחזקות" **The Marker** 30.5.2006, <http://www.themarker.com/career/1.397533>; שרון שפורר "התיאבון של נוחי דנקנר לאנשי רשות ניירות ערך" **הארץ** 11.01.2013. אבי שאולי והדס מגן "דיסקונט יפצה את היו"ר לשעבר מינטקוביץ ב-10 מיליון שקל" **גלובס** 07.05.2013.

⁵³ יהודה שרוני "כפי שנחשף במעריב עסקים: יו"ר רשות ני"ע פורש מתפקידו" **NRG** 15.1.2011, <http://www.nrg.co.il/online/16/ART2/204/344.html>

⁵⁴ גולן חזני "זוהר גושן קיבל מיליוני שקלים על מעורבותו בעסקת המ-לט" **כלכליסט** 31.10.2012, <http://www.calcalist.co.il/markets/articles/0,7340,L-3586382,00.html>

⁵⁵ רותם שטרקמן "שרותי גושן בע"מ – קיבל 3 מיליון שקל מנוחי דנקנר" **The Marker** 01.11.2012, <http://www.themarker.com/markets/1.1854802>; שרון שפורר "התיאבון של נוחי דנקנר לאנשי רשות ניירות ערך" **הארץ** 11.01.2013.

⁵⁶ שם.
⁵⁷ שרון שפורר "התיאבון של נוחי דנקנר לאנשי רשות ניירות ערך" **הארץ** 11.01.2013; יסמין גואטה " החיים אחרי אי.די.בי: שוני אלבק הצטרף למשרד עורכי הדין פישר, בכר" **The Marker** 12.01.2014; שי סלינס "שוני אלבק בדרך לקבוצת אי.די.בי של נוחי דנקנר" **כלכליסט** 7.9.11, <http://www.calcalist.co.il/markets/articles/0,7340,L->

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل The Movement for Quality Government in Israel

ד. **מר איל סולגניק** - כיהן כמנהל מחלקת התאגידים ברשות לניירות ערך. בכהונתו קידם את יישום התקינה החשבונאית הבינ"ל IFRS המבוססת על עקרונות על פני GAAP-US שטען בזמנו שמאפשרת מרחב פעולה ניכר ל"קומבינות פיננסיות". ביוני 2005 הודיע שהוא עוזב את תפקידו ברשות⁵⁸ ועשרה חודשים לאחר מכן, באפריל 2006 מונה למנהל הכספים הראשי ומשנה למנכ"ל אי.די.בי אחזקות.⁵⁹ בכובעו החדש באי.די.בי ניצל באופן שיטתי את הפרצות בתקן IFRS אותו דחף לאמץ, לטובת רווחים חשבונאיים ששיפרו את היכולת של השכבות העליונות בקונצרן למשוך דיווידנדים מוגדלים מהחברות בנות.⁶⁰ סולגניק נחסם על ידי הרשות לני"ע כשניסה למתוח עד הקצה את תקן 9 IFRS (אחד התקנים החשבונאיים השנויים ביותר במחלוקת, אשר לא אומץ במרבית מדינות העולם) ולצמצם את ההכרה בהפסד על ההשקעה בקרדיט סוויס.⁶¹

ה. **מר ליאור חנס** – עבד במשך 5 שנים ברשות ובתפקידו האחרון היה סגן מנהל מחלקת חשבונות. בספטמבר 1995, שנה וחצי לפני שנכנס לתוקף התיקון לחוק רשות ני"ע שמחייב תקופת צינון בת שנה (!) לפני מעבר לעבודה בגוף מפקח, עבר חנס לקבוצת אי.די.בי לאחר הפסקה של חודש בלבד.⁶² בין תפקידיו השונים שמש אחראי להשקעות חו"ל של קבוצת אי.די.בי, ובמאי 2010 מונה ליו"ר כור.

ו. **מר יורם נווה** - כיהן כמשנה למנהל מחלקת תאגידים ברשות והיה חלק מגיבוש ועדת גושן, שעסקה בממשל תאגידי. בדצמבר 2007 הצטרף לקבוצת אי.די.בי במשרה בכירה בכלל פיננסים, בדצמבר 2012 מונה למנכ"ל חברת כלל פיננסים.⁶³

ז. **מר יהודה אלגריסי** - כיהן כסמנכ"ל מחלקת התאגידים ברשות, ועבר לכלל פיננסים. לאחר שמונה חודשים חזר לתפקיד רואה החשבון הראשי של הרשות.

[3530780.00.html](http://www.themarker.com/markets/1.1976063); ערך אזורי "דקה לפני הדו"חות: שוני אלבק מונה למשנה למנכ"ל באי.די.בי פיתוח" TheMarker 24.3.2013.

⁵⁸ אמיר הלמר "רו"ח איל סולגניק – מנהל מחלקת התאגידים ברשות ני"ע – הודיע כי הוא עוזב את תפקידו" הארץ <http://www.haaretz.co.il/misc/1.1022740>, 28.6.2005

⁵⁹ יורם גביזון "מהרגולטור לטייקון: היועץ המשפטי לשעבר של הרשות לני"ע, שוני אלבק, יצטרף לקבוצת אי.די.בי" The Marker 07.09.2011 <http://www.themarker.com/markets/1.1425912>.

⁶⁰ יורם גביזון "רשות ני"ע נגד החשבונאי הראשי: כך נבלם הניסיון של דנקנר לחמוק מהפסד של 1.8 מיליארד שקל" TheMarker 10.8.2011 <http://www.themarker.com/markets/1.680644>.

⁶¹ יורם גביזון "רשות ני"ע נגד החשבונאי הראשי: כך נבלם הניסיון של דנקנר לחמוק מהפסד של 1.8 מיליארד שקל" TheMarker 10.8.2011 <http://www.themarker.com/markets/1.680644>.

⁶² שי אספריל "איש הצללים של נוחי דנקנר" כלכליסט 24.6.10 <http://www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3409041,00.html>.

⁶³ שרון שפורר "דיסקונט נתן אשראי לנוחי דנקנר ואביו - והיו"ר שלו מינטקביץ עבר לאי.די.בי" The Marker 12.01.2013; תמר קובלנץ "עכשיו זה רשמי: יורם נווה ימונה למנכ"ל כלל פיננסים" גלובס 8.12.2011.

<http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000704691>; הדס מגן "עו"ד יורם נווה, המשנה למנהל מחלקת תאגידים ברשות ני"ע, ישתלב בתפקיד בכיר בכלל פיננסים" גלובס 29.11.2007 <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000280553>.

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

87. אכן, כלל המינויים בוצעו לאחר תקופת הצינון הקבועה בחוק, חלקם עובדים שנים ארוכות בתברות הפירמידה ויש אף שיטענו כי הם משתכרים כמקובל למשרתם. עם זאת, **מהדברים האמורים מצטייר מצג לפיו הקשרים בין קבוצת החברות לבין הרשות לניירות ערך, הינם הדוקים מכפי שהיינו מצפים.**

88. **המסר למשרתי הציבור ברור** - ככל שבעל המשרה מאפשר את המשך התנהלותה של אי.די.בי לטובת בעלי השליטה בה, מובטח לו לכאורה מסלול קידום ישיר למשרות בכירות בקבוצה. מבלי שיש צורך לומר זאת מפורשות, נושאי המשרה מסיקים את המסקנות בעצמם - **כך יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו (אסתר ו, ז-יא).**

89. עמדת התנועה היא כי אין להתעלם מתמונת המצב הנפרשת לעניינו, אף שהחוק מאפשר אותה, **ויש לפעול במהרה לקידומן של הצעות הדורשות להאריך את תקופת הצינון הקבועות בחוק.**⁶⁴ מבלי להתייחס לגורמים שצוינו לעיל ומבלי להטיל דופי בעבודתם, יש לפעול במהרה למניעת חדירתם של אינטרסים אישיים זרים, כגון דאגה למשרות עתידיות, או קבלת החלטות המתבצעת ברשות.

9. אישור הלוואה ל'טומוהוק' על ידי בנק הפועלים

90. כידוע, גנדן, דרכה שלט דנקנר באי.די.בי, חייבת לבנק לאומי כ-450 מליון ₪ בתמורה לבטוחות בשווי של כ-30% ממניות אי.די.בי אחזקות (שכאמור, יאבדו משוויון לאור הסדר החוב של אדלשטיין).⁶⁵

91. למרות זאת, עובדה זו לא הפריעה לבנק הפועלים להעניק הלוואה לחברת טומוהוק, חברה פרטית השולטת בגנדן ונכסיה היחידים הם מניותיה בחברה זו, שבזמן מתן הלוואה נחשבה לחדלת פירעון. על פי החשד, הלוואה זו הועברה באופן מידי לחברת גנדן, כדי שזו תוכל להחזיר את חובותיה לבנק לאומי.⁶⁶

92. ספק רב אם בנק הפועלים יראה בחזרה את כספי החוב. זאת בעיקר לאור העובדה שהם נתנו הלוואה לקצה של הקצה של הפירמידה - השכבה הגרועה ביותר למימון, חברת אחזקות

⁶⁴ הצעת חוק שירות הציבור (הגבלות לאחר פרישה) (תיקון - הארכת תקופת הצינון), התשע"ג-2013, ס"ח 144, 478027 (התשכ"ט).

⁶⁵ שניר הנדלר " בנק לאומי העמיד את החוב של גנדן לפירעון מידיי " Ynet 01.06.2013

www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4386779,00.html

⁶⁶ מיכאל רוכוורגר ועמי גינזבורג "האם חברת טומוהוק דרכה שולט דנקנר באי.די.בי היא חדלת פירעון?" The Marker 05.03.2013 www.themarker.com/markets/1.1950716

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

הרחוקה בשלוש וארבע שכבות מהמקור מניב המזומנים והדיווידנדים של החברות התפעוליות.⁶⁷

93. שוב מדובר במקרה הקלאסי של לקיחת עשר משכנתאות באמצעות משכון של אותו הבית. כשם שהבנק לא היה מאפשר לכך לקרות במצב של אדם פרטי המבקש הלוואה, כך אין לקבל את העובדה שבנק הפועלים נתן לכך יד כשמדובר היה בנוחי דנקנר.

94. מקרה זה משקף כשל ברור בשיקול הדעת של בנק הפועלים ובתפקודו של המפקח על הבנקים ובנק ישראל.

א. לא ברור מדוע הנהלת בנק הפועלים אישרה הלוואה שכזו. נדמה שהחלטה זו מצטרפת לשורה של החלטות שגויות הנוקטות בגישה פייסנית ביותר כלפי חברות קבוצת אי.די.בי בה הבנק בוחר לנקוט ביד רכה כלפי חובות הקבוצה ואף מוכן במקרים מסויים למחוק אותם.⁶⁸ הדבר בעייתי במיוחד לאור הקשרים ההדוקים שיש ושהיו לנוחי דנקנר עם בנק הפועלים: דנקנר נמנה בעבר עם גרעין השליטה בבנק הפועלים; הוא כיהן בתפקידים בכירים ביותר בבנק (וכך גם בן דודו דני דנקנר, שהורשע לפני מספר שבועות בפלילים עקב תפקודו כנושא משרה בבנק). יש לציין, כי אף מנכ"ל הבנק הנוכחי, מר ציון קינן, מונה על ידי בן דודו של דנקנר, לתפקיד.⁶⁹

ב. בנוסף, לא ברור כיצד הפיקוח על הבנקים לא התערב במתן הלוואה כפולה מסוכנת שכזאת; למרות הכלים הרבים ברשותם וגישה בלתי מוגבלת למידע של הבנקים, לא נשמעה מהם כל ביקורת בנוגע לעניין. בהקשר זה ראוי היה אף לערב את בנק ישראל, לאור החשש שעסקאות שכאלה יביאו להתערעורת יציבות המשק.

95. נדמה שיש בעובדה שבית המשפט בחר להביע ביקורת חריפה אודות התנהלות של הבנקים והמקפחים במקרה זה, סיבה מספקת לכך שיש לחקור את העניין. כדברי השופט אורנשטיין: "בית משפט זה [...] לא נתקל במקרה כה קיצוני, שבו ניתנו אשראים על ידי מוסדות פיננסיים, קל וחומר בסכומים כה ניכרים, ללא כל בטחונות, מבלי שניתן הסבר לכך, ולא הוצגו החלטות של ועדות האשראי של אותם גורמים, שבהם הוחלט להעמיד את האשראי

⁶⁷ גיא רולניק "שמונת השקרים שסיפרו ומספרים לכם על נוחי דנקנר" **The Marker** 20.12.2013 www.themarker.com/markerweek/thisweek/1.2195104

⁶⁸ מיכאל רוכוורגר "ביחסי הפועלים-דנקנר אין חדש" **The Marker** 30.12.13 www.themarker.com/markets/1.2202812

⁶⁹ שם.

ללא בטחונות, ורב הסתום על הנגלה. אין ספק, כי התנהלות זו מחייבת בדיקה ובחינה של הרשויות המוסמכות".⁷⁰

10. ניצול כספי הביטוח של עמיתי כלל ביטוח

96. לאור הפרשות המפורטות להלן, ניתן לראות כי במשך שנים, תחת אפו של המפקח על שוק ההון, הביטוח והחיסכון, ניצל נוחי דנקנר את כספם של עמיתי כלל ביטוח על מנת לקדם אינטרסים אישיים שלו. כספי הציבור הושקעו, בין היתר, בקרנות של מקורביו של לדנקנר, וזאת מבלי שהרגולציה ביקרה בזמן אמת את הליכי קבלת ההחלטות בכלל ביטוח.

השקעות בקרנות של בנק קרדיט סוויס ובקרנות בבעלות דני נווה

97. ב-2010 הכריזה כלל ביטוח, כי תשקיע 125 מליון ₪ בקרן EMCO, שבבעלותו המשותפת של בנק קרדיט סוויס - איתו ניהלה קבוצת אי.די.בי קשרים הדוקים ביותר, בין השאר, 3% ממניות הבנק נמצאות בהחזקה של קבוצת אי.די.בי.

98. לאחר מספר שנים נחשפה בתקשורת פרשה לפיה הבנק השוויצרי העניק הלוואה לטומהוק, החברה הפרטית של דנקנר. באמצעות הלוואה זו מימן דנקנר את הרחבת שליטתו באי.די.בי אחזקות. בפועל, נראה שמדובר בהלוואה שדנקנר "ארגן" לעצמו, שהרי במקום להזרים את הכסף ישירות מכלל ביטוח לטומהוק, עסקה בעייתית ביותר שמהווה עסקת בעלי עניין, הוא פשוט יצר, לכאורה, שרשרת העברות ארוכה אשר מעבירה אליו את הכספים הללו ללא כל פיקוח.⁷¹

99. בנוסף, בשנים האחרונות הפכה כלל ביטוח למשקיעה העיקרית בקרן אגת מדיקל של דני נווה. נווה, אשר כיהן בעבר כיהן כחבר כנסת ושר הבריאות ונחשב למקורב מאוד לנוחי דנקנר, מונה לאחרונה ליו"ר כלל ביטוח בתנאי שכר מפליגים בעלות של 4.3 מליון ₪ בשנה. נוכח הנסיבות, מתעורר ספק בנוגע למידת כדאיותה ההשקעה לחברה (ראה פרק 'מינויו של מר דני נווה ליו"ר כלל ביטוח').

⁷⁰ פרק (ת"א) 13-04-36681 הרמטיק נאמנות (1975) בע"מ הנאמן לסדרות ז' וט' נ' אי די בי חברה לפיתוח בע"מ, פס" 18 לפסק דינו של השופט אורנשטיין (פורסם בנבו, 30.04.2013).
⁷¹ סיוון איזסקו "האם דנקנר לקח הלוואה מקרדיט סוויס לרכישת מניות אי.די.בי?" *The Marker* 12.08.2012. <http://www.themarker.com/markets/1.1799219>

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل The Movement for Quality Government in Israel

100. בפנייתה לגורמי הפיקוח הממשלתיים, הסבירה התנועה כי נסיבות המינוי – ערב מכירת השליטה ביכלל ביטוח' בצו בית משפט, כמו גם בחינת ניסיונו העסקי והשכלתו של מר נווה, מעוררים אי-נוחות מרובה. לטענת התנועה, נדרשת בדיקה קפדנית בטרם יינתן אישור המפקח למינוי. המינוי מעלה חששות לניגוד עניינים, ונראה תמוה במיוחד בהתחשב בכך שאי.די.בי. פיתוח נדרשת להיפרד משליטתה ביכלל ביטוח' בתוך חודשים ספורים.⁷²

101. בהקשר זה, יש לציין כי בשני המקרים – ההשקעה בקרן של בנק קרדיט סוויס ובקרנות בבעלות דני נווה – התברר שהתשואות של כלל מכספי ההשקעה היו אפסיות או שליליות, ובהתחשב בקשרים העסקיים והאישיים שעמדו במרכז הסכמי ההשקעה – הדברים מעיבים מאוד על תהליך קבלת החלטות של כלל ושימושה בכספי חסכונות הציבור.

102. למרות כל נורות האזהרה, הממונה על הפיקוח על שוק ההון והביטוח לא זיהה מעשים פגומים ולא התריע על ההתנהלות בעייתית בנוגע לאף אחת מעסקאות ההשקעה.

103. יש לפעול להעניק לממונה כלים נוספים לפיקוח על ההשקעות של גופים מוסדיים ובייחוד למניעת השקעות שהמניע העיקרי שלהן מבוסס על קשר אישי. יש גם לדאוג לפיקוח על עבודת הדירקטורים באופן שירתיע אותם לאשר עסקאות אשר אין בהם יתרון כלכלי לחברה.

11. חליבת דיבידנדים אגרסיבית מהשכבות התחתונות בקבוצת אי.די.בי

104. חליבת דיבידנדים אגרסיבית מחברות ציבוריות הובילה, בסופו של יום, לכך שהחברות לא עמדו בהתחייבויותיהן ובשל כך ביצעו "תספורות חוב". באופן שיטתי, ומבלי שהרגולציה מתערבת, נשאבו כספי הציבור שהושקעו בחברות הציבוריות – במעלה הפירמידה, ועד לחזקתם של בעלי השליטה, זאת תוך השארת החברה מחוסרת יכולת לעמוד בהתחייבויותיה כלפי בעלי האג"ח שלה.

105. למעשה היוו הדיבידנדים את המקור העיקרי לתזרים המזומנים השוטף של אי.די.בי פיתוח ואי.די.בי אחזקות. אותן חברות חילקו לאורך השנים שפע רב של דיבידנדים במעלה שכבות הפירמידה עד לבעלי השליטה. זאת, בהתאם לדרכו של בעל השליטה במבנים פירמידאליים ליהנות מהיתרון הגלום בשליטה באמצעות מדיניות חלוקת דיבידנדים מאסיבית לחברות בראש הפירמידה – מדיניות הנקראת בעגה המקומית "חליבת דיבידנדים".

⁷² 'איכות השלטון': מינוי דני נווה ליו"ר כלל ביטוח פגום ומעורר תהיות, בעיקר לנוכח דרישת בית המשפט למכור את כלל ביטוח אתר התנועה למען איכות השלטון בישראל 01.07.2013

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

106. חלוקת הדיבידנדים של חברת אי.די.בי פיתוח נתקפה אף לאחרונה בבית המשפט הכלכלי. בהחלטתה אישרה כבוד השופטת רות רוני תביעה נגזרת כנגד אי.די.בי פיתוח בשל חלוקה אסורה של דיבידנדים: "אין חולק כי החברה לא בצעה את הפרוצדורה האמורה של פנייה לבית-המשפט בבקשה לאישור החלוקה. מאחר שכפי שלטעמי החברה לא עמדה במבחן הרווח, היה עליה לעשות זאת ולקבל את אישור בית המשפט לחלוקה. שהיא לא עשתה זאת, הרי החלוקה כפי שבוצעה היתה חלוקה אסורה".⁷³

107. מדיניות "חליבת הדיבידנדים" של אי.די.בי הותירה הון עצמי נמוך בקופות של החברות בשכבות התחתונות בפירמידה. משכך, אין זה פלא כי כאשר התרחשו שינויים חיצוניים במשק הישראלי אשר פגעו בפעילות העסקית והפיננסית של החברות בקונצרן, לא היה לחברות מקור כספי שיעזור להן לשרוד את תקופת השפל.⁷⁴

108. כל זאת נעשה תחת עיניהם המפקחות של הרגולטורים השונים, ועדות הביקורת והדירקטוריונים, אשר כשלו כישלון חריף בהגנה על כספי הציבור ובפעילות שאינה לטובת החברה, בניגוד למצופה מהם.

12. חליבת דיבידנדים באמצעות משחקים חשבונאיים

109. אקטים חשבונאיים שונים יכולים לסייע בהוצאת מזומנים מחברה שחסרה בהם. באמצעות מהלכים חשבונאיים אלו נוצר רווח רעיוני - "רווח בספרים", כאשר הרווח הממשי אינו זהה. הסתמכות על רווחים מעוותים אלו וחלוקתם היא מסוכנת ולא אחראית, אך כפי שיוסבר להלן, הרגולציה אפשרה זאת.

110. בתחילת 2010 רכשה דסק"ש (מקבוצת אי.די.בי) 8.3% ממניותיה של שופרסל, בעלות כוללת של 423 מיליון ₪. באמצעות רכישה זו עלה שיעור האחזקה בשופרסל מ-43% ל-51.3%, אך המהלך היה טכני במהותו - שכן גם קודם לו שלטה דסק"ש בשופרסל.⁷⁵

111. אולם, מבחינה חשבונאית טופל המהלך באופן כזה שהשליטה בסך 43.0% בשופרסל נמכרה בשווייה המקורי, ונרכשה שוב בשווי המחודש לאור קניית השליטה בסך 51.3%.⁷⁶

⁷³ תנ"ג (ת"א) 49615-04-13 רונן להב נ' אי די בי חברה לפתוח בע"מ, פס' 32 לפסק דינה של השופטת רוני (פורסם בנבו 06.11.2013).

⁷⁴ כתב טענות בהליך (ירושלים) יעקב סבו נ' חברת דיסקונט השקעות בע"מ (08.03.2011).

⁷⁵ גולן פרידנפלד " אלשטיין וכן משה צריכים ללמוד מהטעויות של נוחי דנקנר" כלכליסט 05.01.2014, <http://www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3621064,00.html>

⁷⁶ אסא ששון ומיכאל רוכוורגר " לא אעבוד אצל הטייקונים? לא בטוח the marker 01.11.2012, <http://www.themarker.com/markets/1.1854808>

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل The Movement for Quality Government in Israel

112. כתוצאה ממהלך זה, ובגין ההפרש שבין מכירת אחוזי השליטה המקוריים במחיר ישן, לבין

קנייה מחדשת של אחוזי השליטה הנוכחיים במחירם העדכני, רשמה דסק"ש רווח של כ-1.3 מיליארד ₪.⁷⁷

113. הרווח הרעיוני שנוצר חולק כדיבידנד, לאחר שיו"ר הרשות לני"ע דאז, מר זוהר גושן, אישר זאת, על אף שמדובר היה ברווח רעיוני ולא כלכלי.

114. עדות לכשל שבאישור אקטים חשבונאיים מסוג זה ניתן ללמוד מכך שיו"ר הרשות הנוכחי, מר שמואל האוזר, בניגוד לקודמו, מנע מאי.די.בי. להכיר ברווחים רעיוניים שנוצרו בעקבות טריקים חשבונאיים.⁷⁸

115. אף שהמהלכים החשבונאיים "חוקיים", אין בכך כדי למחוק את הפסול שבהם. מדובר ביצירת רווח מדומה שמסכן את החברה ואת המשקיעים בה. ניתן רק לשער מה היה מצבה של דסק"ש היום, לולא חולק הדיבידנד.⁷⁹

13. עסקת מכירת 'גנדן תיירות ותעופה' מידי ידיים פרטיות לחברה הציבורית אי.די.בי פיתוח

116. בשנת 2009 מכרה החברה הפרטית גנדן השקעות, הנמצאת בבעלות נוחי דנקנר, את חברת גנדן תעופה ותיירות, המחזיקה בחברת ישראיר המפסידה לחברת אי.די.בי פיתוח הציבורית. התמורה הכספית ששילמה אי.די.בי פיתוח אמנם הייתה נמוכה- כ-1.2 מיליון דולר אך הערך המוסף של העסקה נבע מניתוקו של נוחי דנקנר מהלוואות הבעלים שנתן לגנדן תיירות, בשווי כולל של כ-49 מיליון דולר. שוב ביצע דנקנר עסקה מעוררת מחלוקת נוספת, שמעלה חשש כי כל מטרתה הייתה לשחררו מהלוואות בעלים.

117. אמנם, נציגי אי.די.בי פיתוח ביקשו לספק הסבר נוסף והצדקה כלכלית לעסקה מבחינת החברה הציבורית, בדמות הסינרגיה שתתאפשר בין חברת אי.די.בי תיירות (תוצאת המיזוג בין כלל תיירות מקבוצת אי.די.בי וגנדן תיירות) לבין גנדן תיירות וישראיר, אך בפועל לא נבחנו חלופות נוספות כלל; כך, לדברי מנכ"ל אי.די.בי. **אם ביקשה חברת אי.די.בי להרחיב**

⁷⁷ שם.

⁷⁸ שרון שפורר "התיאבון של נוחי דנקנר לאנשי רשות ניירות ערך" **הארץ** 11.01.2013.

⁷⁹ לאחרונה אף הוגשה בקשה לתביעה נגזרת בנושא זה – ראו הדיווח במערכת 'מאיה' maya.tase.co.il/bursa/report.asp?report_cd=867863

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

את פעילות התיירות של הקבוצה, תמוה כי לא נשקל מיזוג עם חברות אחרות, רווחיות יותר ושאין נושאות על גבן חובות עבר בסך עשרות מיליוני דולרים.⁸⁰

118. העסקה התאפשרה בהתבסס על הערכת שווי שנעשתה על ידי משרד רואי חשבון סוארי, והוזמנה על ידי אי.די.בי פיתוח. הערכת השווי קבעה, כי בניגוד למצב הנוכחי של חברת ישראיר - הפסדים כבדים ושיעור תפוסה נמוך - ניתן לצפות למעבר לרווחיות כבר ברבעון השני ב-2009 והמשך רווחיות עד 2013 לכל הפחות, תוך עליית שיעור התפוסה לכ-91%.

119. במבחן המציאות הערכת שווי זו כשלה לחלוטין. ישראיר המשיכה להפסיד גם בשנים הבאות, ושיעור התפוסה לא עמד בציפיות. יצוין כי עבור הערכת שווי זו קיבל משרד רואי החשבון סוארי שכר של כ-800 אלף שקלים.

120. על פי הדיווחים, לסוארי קשרים ענפים עם מר דנקנר. כך, סוארי הקים בשנת 2005 את קרן סקיי, נמנה עם מייסדי הקרן הראשונה של סקיי, ישב בוועדת ההשקעות שלה והשקיע בקרן מכספו הפרטי. דנקנר היה מצידו אחד המשקיעים הגדולים בסקיי, באמצעות כלל ביטוח שבשליטת אי.די.בי.⁸¹

121. סופה של הרפתקה זו מעיד על תחילתה: פורסם כי מטה א.די.בי תיירות פורק וכל חברות הבת יתנהלו עצמאית. כך תם עידן הסינרגיה בעסקי התיירות של קבוצת אי.די.בי, לאחר שחברת אי.די.בי תיירות הפסידה ב-2011, לאחר רכישת גנדן תעופה וישראיר, כ-120 מיליון שקלים, הפסד גבוה מאשר בשנתיים שקדמו לכך.⁸²

122. השתלשלות העניינים סביב העסקה מעלים שאלות בנוגע לשתי סוגיות מרכזיות - החלטת אי.די.בי פיתוח לקנות את גנדן תיירות ויחסיו של רואה חשבון סוארי עם נוחי דנקנר:

א. אם, לדברי נציגי אי.די.בי פיתוח, הצלחת העסקה טמונה בסינרגיה שבין חברות גנדן תיירות וכלל תיירות למה לא נבחנו אופציות נוספות זולות חברת תעופה שמציגה הפסדים משמעותיים במשך כמה שנים רצופות? הייתכן שכל המהלך נועד כדי לשחרר את בעל השליטה מערבויות אישיות לצורך חיזוק יחס החוב-הון שלו?

ב. מנגד, אם הערכת השווי של רואה חשבון סוארי נתפסה כאמינה, למה ביקש נוחי דנקנר למכור את גנדן תיירות שבהחזקתו הישירה לחברת אי.די.בי פיתוח, ממנה יתקשה יותר לשאוב דיבידנדים, במקרה בו גנדן תיירות וישראיר אכן מצליחות להתאושש ולהפיק רווחים לבעלי המניות?

⁸⁰ עיריית אבישר "נוחי קיבל אישור המראה לעסקת גנדן תיירות-אי.די.בי" גלובס 15.10.2009.

⁸¹ שרון שפורר "המעריך הלאומי" הארץ 09.06.2011.

⁸² ערן עזרן "מטה אי.די.בי יפורק: הניהול יועבר לחברות הבנות The Marker 29.8.2012.

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل The Movement for Quality Government in Israel

ג. מדוע שולם סכום כה גבוה (800 אלף שקל) לחוות דעת אחת שכללה הערכת שווי בלבד? כיצד אושר סכום זה? היכן היו ועדת הביקורת והדירקטוריון? האם לנוחי דנקנר היה חלק בפנייה למשרד סוארי ובקביעת גובה התשלום?

ד. האם לעסקיהם המשותפים של נוחי דנקנר ורואה חשבון סוארי הייתה השפעה על הבחירה בסוארי כמעריך השווי של העסקה הנדונה?

ה. ביחס לקשרים בין סוארי לדנקנר, מדוע החליטו בחברת אי.די.בי לשכור את שירותיו בשנית בעסקת מכתשים אגן? האם העובדה שתחזיותיו והערכותיו התגלו במוטעות לחלוטין לא הייתה אמורה להדליק נורה אדומה אצל מקבלי ההחלטות באי.די.בי? יש לדרוש כי חברת כור תפרסם את שיקוליה בבחירת רואה חשבון סוארי למתן הערכת השווי. נזכיר כי בעסקת מכתשים אגן העריך סוארי את ההטבה בדמות פרמיית השליטה שקיבלה חברת כור כהוגנת, אך בבית המשפט נדרשה החברה להחזיר את התמורה העודפת לציבור המשקיעים.⁸³

ו. בשים לב לשאלות הנ"ל, היכן היו הגורמים האמונים על שמירת אינטרס הציבור? היכן היו הדירקטורים של אי.די.בי פיתוח? היכן הייתה ועדת הביקורת? היכן היו גורמי הרגולציה, כגון הרשות לניירות ערך, כאשר התנהלה לה עסקת בעלי עניין שאמורה להדליק נורות אדומות במוחו של כל בר דעת?

123. עסקת גנזן הינה דוגמא נוספת בה, הלכה למעשה, מאושרת עסקה שדומה שתכליתה העיקרית היא שחרור בעל השליטה מערבויות אישיות, תוך הצפת החברה הציבורית וציבור המשקיעים, בחובות החברות המפסידות גנזן תיירות וישראיר, וזאת ללא כל תגובה מצד רשויות המדינה.

14. הלוואת בעלים – דסק"ש ואי.די.בי פיתוח לחברת כור

124. בתחילת חודש אוגוסט 2011 העבירו דסק"ש ואי.די.בי פיתוח הלוואות בעלים בסך 700 מיליון שקל לחברה הבת כור, כך שתוכל להתמודד עם חובותיה לבנקים זרים ולבנק הפועלים, לאחר שאולצה להכיר בהפסד של 1.8 מיליארד שקל בגין השקעותיה בבנק "קרדיט סוויסי". ההלוואה לא הייתה בתנאי שוק - אינה נושאת ריבית, אינה מובטחת בביטחונות ולמעשה צמודה למדד בלבד. יתרה מזו, היא נחותה ביחס להלוואות מהבנקים הזרים.⁸⁴

83 תצ (ת"א) 26809-01-11 דב כהנא נ' מכתשים-אגן תעשיות ע"מ (פורסם בנבו 15.5.2011).
84 הילה רו "בקשה לייצוגיות נגד דסק"ש בעקבות ההלוואה לכור" The Marker 14.8.2011

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل The Movement for Quality Government in Israel

125. בגין הלוואה זו נתקבלה בבית המשפט בקשה להגשת תביעה ייצוגית נגד דסק"ש, על ידי שניים מבעלי מניותיה בשם כלל בעלי מניות המיעוט, בגין העדפת אינטרס זר, ניגוד עניינים והעדפת בעלי ניירות הערך של כור (קרי, אי.די.בי) על פני מחזיקי המניות שלה. בתחילת נובמבר 2011 התפרסם כי דסק"ש הגיעה להסכמה עם התובעים וההסכם יוגש לבית המשפט לאישור.⁸⁵ מכיוון שהלוואת הבעלים, ללא קשר לשאלה האם מוצדקת או לא, מהווה עסקה עם בעלי עניין, לאור העובדה כי הבעלים של חברת דסק"ש, הינו גם בעל מניות נפרד בכור, הרי שהיא דורשת אישור ועדת ביקורת, דירקטוריון ושליש לא נגוע באסיפה כללית. **אישורים כאלו לא ניתנו במלואם**, שכן על פי טענת חברת דסק"ש בדיון בבית המשפט, העסקה מוגדרת כעסקה מיטיבה ואין כל חובה לאשרה באסיפה כללית. התנהלות חברת דסק"ש מעלה מספר שאלות:

- א. **כיצד החליטו שתי חברות ציבוריות, שמטרתן לפעול לטובת כלל בעלי המניות, להעניק לחברת בת הלוואת בעלים בהיקף כה גדול ללא ריבית וללא בטחונות?** מדוע העדיפו החברות את האינטרס של כור על גבי האינטרס של מחזיקי מניות המיעוט שלהן? האם בעל השליטה היה מעורב בקבלת ההחלטה על הלוואה?
- ב. מדוע ההחלטה, שמהווה עסקת בעלי עניין, לא עברה אישור של האסיפה כללית עם שליש לא נגוע כנדרש בחוק החברות, אלא אישור ועדת ביקורת ודירקטוריון בלבד?
- ג. מדוע התקבלה ההחלטה על הוספת 200 מיליון ₪ נוספים להלוואה שלושה ימים אחרי מתן הלוואה המקורית? מדוע גם החלטה זו לא עברה אישור של אסיפה כללית של בעלי המניות?
- ד. לאור העובדה שפעם נוספת נראה כי גורמי הרגולציה מילאו פיהם מים, ונדרשה פעולה אסרטיבית של בעלי מניות מן המיעוט, **מן הראוי לשאול האם הרגולציה במתכונתה הנוכחית מסוגלת ומעוניינת בכלל להגן על כספי הציבור?**
- ה. נזכיר כי תפקידה של הרשות לניירות ערך, לפי סעיף 2 לחוק ניירות ערך, התשכ"ח-1968, הוא שמירת ענייניו של ציבור המשקיעים. כמו כן, ככל שהופרה חובת הגילוי על עסקה עם בעל עניין, היה ממקומה של הרשות להתערב ולדאוג לדיווח כדין.

15. עסקת נכסים בניין-כור

126. באפריל 2010 רכשו חברת 'נכסים בניין' וחברת 'כור', שתיהן בשליטת נוחי דנקנר, במשותף ובחלקים שווים את בניין מטה בנק HSBC בניו יורק, תמורת כ-660 מיליון דולר.

⁸⁵ ת"צ 21851-08-11 גדות ואח' נ' חברת השקעות דיסקונט בע"מ (09.02.2012).

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل The Movement for Quality Government in Israel

127. בנובמבר 2011 מכרה כור את חלקה בבניין נכסים בניין, תמורת 480 מיליון דולר, קרי קפיצה של 45% בשווי המוערך של הבניין תוך שנה וארבעה חודשים. הדבר מעלה חשד שכך נעשה כדי להגדיל את נזילותה של כור (שסבלה באותה תקופה מהפסדי עתק בגין השקעות כושלות במניות הבנק השוויצרי 'קרדיט סוויס', שנאמדו במיליארדי שקלים), וכי מדובר בעסקת בעלי עניין שכלל לא בטוח שנעשתה לטובתה של נכסים בניין.⁸⁶

128. יש לציין כי להגנתה, טענה כור כי יש בידיה שתי הצעות גבוהות יותר (אך לא מחייבות) ולכן העלייה במחיר מוצדקת. אם אכן כך היו פני הדברים, לא ברור מדוע כור החליטה למכור להצעה שבירור היתה הפחות רווחית לחברה.⁸⁷

129. בנוסף, חברת אנטרופי המליצה על תמיכה בעסקה לאחר שבחנה חוות דעת שהוגשה מטעם חברת נכסים בניין עצמה. כאמור, אם יש ממש בטענה כי השיקולים מוכתבים מלמעלה, הרי שהעובדה כי חוות הדעת הוזמנה מנכסים בניין, שקולה להיותה מוזמנת מאי.די.בי עצמה. אך לאי.די.בי שיקולים שונים משיקולי נכסים בניין, וכוללים גם את טובת חברות כור, ובעיקר בעלי המניות של חברת כור, שמבקשים למשוך דיבידנדים רבים ככל שניתן, במטרה להחזיר הלוואות שנלקחו לצורך רכישות ממונפות אחרות.

130. לאור האמור לעיל, ראוי כי הגורמים הרלבנטיים ייתנו דעתם לנושאים הבאים:

א. על סמך אלו נתונים התבססה הערכת שוויו של חלקה של כור בבניין, אשר הציגה בפועל תשואה של 45% תוך שנה וארבעה חודשים בלבד?

ב. מי היו החברות, אשר הגישו הצעות רכישה גבוהות יותר לפי הפרסומים, ומה היו השיקולים אשר הכריעו לטובת המכירה לחברת נכסים בניין דווקא, במחיר נמוך יותר?

16. עסקת אלרן

131. בניגוד לדוגמאות שפורטו לעיל, דווקא פרשת אלרן מלמדת כי כאשר גורמי הרגולציה מעוניינים בכך, מסוגלים הם לחסום עסקאות, שעולה מהן חשש לניגוד עניינים או שאינן לטובת בעלי המניות והציבור הרחב.

132. בשנת 2002 ביקשו בני משפחת דנקנר למכור את החזקותיהם בחברות הציבוריות שבשליטתם, תעשיות המלח, דנקנר השקעות ודור כימיקלים, לחברה ציבורית אחרת שבעלות חלקם – 'אלרן השקעות'.

⁸⁶ נועם בר, מיכאל רוכוורגר וערן אזרן "אושרה עסקת בעלי העניין בין נכסים ובנין לכור מקבוצת אי.די.בי" The Marker 06.11.2011.
⁸⁷ שם.

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

133. בני המשפחה טענו, כי הסיבה לעסקה היא ארגון מחדש של עסקי המשפחה, על מנת להקל על ניהול שלל עסקיהם תוך שמירה על מוטת שליטה. למעשה, עסקה זו, אם הייתה יוצאת אל הפועל, הייתה מניחה את היסודות לבניית פירמידת שליטה משמעותית, בדומה לקונצרן אי.די.בי.⁸⁸

134. באותם ימים, בעקבות עסקאות ממונפות אדירות, כגון קניית מניות בנק הפועלים, נזקקו בני המשפחה למזומנים רבים כדי להחזיר חובות, בעיקר לבנק לאומי. העסקה, שהוערכה בכמיליארד שקלים הייתה אמורה לשפר את מצב הנזילות של בני משפחת דנקנר ולאפשר להם להחזיר את חובותיהם. כאמור, מיליארד שקלים אלו מקורם בחברה ציבורית שבשליטתם.⁸⁹

135. התנגדות בעלי המניות המיעוט ב'אלרן השקעות' נבעה משתי סיבות עיקריות: ראשית, אלרן נחשבה חברת השקעות סולידית וקניית החברות הציבוריות, בסכום כה גבוה תוך נטילת הלוואות ענק לצורך התשלום לא התאים לאופייה; שנית, המחיר שנקבע היה גבוה בהרבה ממחיר השוק בו נסחרו מניות החברות בבורסה.⁹⁰

136. לבסוף עסקת אלרן לא יצאה אל הפועל בשל התערבות הרשות לניירות ערך והתנגדות עיקשת של בעלי מניות המיעוט. ועל כן, למרות שעצם הניסיון יש בו כדי ללמד על הסכנה, שכן קשה להסביר את המחיר אותו אלרן הייתה אמורה לשלם ושהיה גבוה בהרבה ממחיר השוק (במיוחד כאשר מדובר בחברות שאינן מתאימות לפרופיל העסקי שלה שנחשב סולידי ומתון), הרי שבייחוד יש בפרשה זו כדי להדגיש את הפוטנציאל הגלום בקיומה של רגולציה אמיתית, אסרטיבית ולא מתפשרת. רגולציה אשר עומדת בסתירה לשאר המקרים העומדים במוקד מסמך זה.

17. עסקת סלקום

137. ב-2005 רכשה חברת דיסקונט השקעות מקבוצת אי.די.בי את מניות סלקום של משפחת ספרא הברזילאית ושל בלסאות' האמריקאית. כחלק מתנאי הרכישה לקחה על עצמה דסק"ש את תשלום המס עבור העסקה. לאחר מו"מ עם רשות המסים נקבע מס של כ-35 מיליון דולר על עסקה בשווי של 2 מיליארד דולר, סכום נמוך ביותר ביחס לעסקאות מסוג זה.

138. מפרסומים בפרשה עולה, לכאורה, כי במסגרת חקירה משטרתית עלה חשד כי מר קובי בן גור פעל כנציגו של נוחי דנקנר וחברת אי.די.בי לצורך המגעים עם רשות המסים בנוגע לגובה המס

⁸⁸ רותם שטרקמן "מי הם הדנקנרים, מהי עסקת אלרן ולמה היא כל כך מעניינת?": הארץ 02.03.2004.

⁸⁹ יורם גביזון "נפילתה של משפחת דנקנר" The Marker, 11.05.2009.

⁹⁰ רותם שטרקמן "מי הם הדנקנרים, מהי עסקת אלרן ולמה היא כל כך מעניינת?": הארץ 02.03.2004.

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

שיש לשלם בעסקה. המשטרה אף אחזה בהקלטות בהן נשמע מר בן גור מתרברב כי "הוא זה שסידר לדנקנר את סכום המס הנמוך".⁹¹

139. ראוי לציין כי יו"ר רשות המסים באותה עת, שהחליט על גובה השומה, מר איתן רוב, היה המועמד המוביל, כשנה לאחר סיום תפקידו, בשנת 2007 לתפקיד יו"ר חברת מפעלי נייר אמריקאיים ישראלים הנמצאת בבעלות חברת אי.די.בי (ומוכרת בשמה הנוכחי 'נייר חדרה'), כאשר הסיבה בגינה המינוי נדחה ולא יצא אל הפועל היא עצם החקירה שהתנהלה כנגד קובי בן גור ואחרים, שנגעה גם לאיתן רוב עצמו.⁹² פרטים אלו מעלים חשד כבד לכניסתם של שיקולים זרים באישור גובה המס על עסקת סלקום.

140. אמנם החקירה המשטרתית לא הובילה להגשת כתבי אישום כנגד מי מבעלי התפקידים הרשמיים בחרת דיסקונט השקעות או אי.די.בי, אך עצם הפעלת נציגים מקושרים לנושאי תפקידים בכירים ברשות המסים יש בה כדי לעורר שאלות ותמיהות בנוגע לתקפוד רשות המיסים, במקרה זה.

18. עסקת קניית מעריב

141. באביב 2011 התברר עולם העסקים כי חברת דיסקונט השקעות מקבוצת אי.די.בי תתמוזג עם חברת מעריב אחזקות, וכך תהפוך מעריב לחברה בשליטת נוחי דנקנר.

142. מכיוון שדירקטוריון החברה והנהלתה מחויבים להשאת רווחים לבעלי המניות, עולה השאלה מדוע בחרה דיסקונט השקעות לקנות את מעריב, לכאורה ולמעשה עסק מפסיד, שאינו רווחי. פרסומים שונים בתקשורת דיווחו על הפסדים של 370 מליון ₪ לדסק"ש בגין ההשקעה במעריב.⁹³

143. עולה חשד, כי רכישת 'מעריב' נעשתה לקידום ענייניו האישיים של דנקנר, כדי שישמש לו שופר תקשורתי, ולא לטובת דיסקונט השקעות: כך האישים העומדים בראש הפירמידה, המחזיקים בכ-22.5% מהון המניות של העיתון ייהנו מהחשיפה החיובית בעיתון הנמצא בשליטתם, אך את הכסף הרב שתידרש דיסקונט השקעות להזרים לעיתון על מנת לשמור עליו כעסק חי, ישלמו בעלי המניות מהציבור ומחזיקי אגרות החוב, שמכספם מתקיימות כיום חברות ההשקעה של אי.די.בי.

⁹¹ TheMarker Online, קובי בן גור: סידרתי לנוחי דנקנר הקלות מס בעסקה לרכישת סלקום, The Marker 06.05.10 <http://www.themarker.com/markets/1.572056>

⁹² תני גולדשטיין "עקב החקירה: נדחה מינוי איתן רוב ליו"ר נייר חדרה" ynet 04.01.2007.
⁹³ אלה לוי-וינריב "תביעה: ההשקעה במעריב הסבה לדסק"ש נזק של 370 מליון שקל" גלובס 04.09.2012.

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

144. מהלך העניינים, על אף שאינו כולל בהכרח פגם בהתנהלות הרגולטורים, יכול ללמד על ההתנהלות במסדרונות חברת אי.די.בי, המעלה חשש כי האינטרסים של כלל בעלי מניות מוקרבים לטובת אינטרסים אישיים של הגורמים העומדים בפסגת הפירמידה.

145. כמו כן, רכישה של עסק מפסיד מיטבה מעלה שאלות של רגולציה תאגידית - היכן היו חברי הדירקטוריון וחברי ועדת הביקורת של דסק"ש? היכן היו נושאי המשרה החבים לחברה חובת נאמנות?⁹⁴

19. דירוג חברת 'מעלות' את סדרות האג"ח של אי.די.בי

146. כידוע, לחברות דירוג האשראי יש כיום תפקיד משמעותי ביותר בשוק ההון ובמשק הישראלי והעולמי כאחד, והן משמשות, לצד הרגולטורים, כ"חותמת כשרות" וכשומרות הסף של פעילות שוקי ההון ובכך תפקידן הוא להיות מגניו של ציבור המשקיעים. הדירוג מגדיר את יכולת הפרעון, בהסתמכו על היסטוריה פיננסית, מצב הנכסים וההון העצמי והיקף ההתחייבויות שיש לגוף המוערך.

147. עם זאת, דירוגה של חברת הדירוג 'מעלות' את איגרות החוב של אי.די.בי, לאורך השנים, מסתמנת כבעייתית וקיים חשש כבד, שזו לא שיקפה את המציאות נאמנה.

148. כך, בפברואר 2012 דירוג האשראי של סדרות האג"ח של אי.די.בי אחזקות ואי.די.בי פיתוח היה A- . כלומר, דירוג גבוה אשר מעריך את יכולת הפירעון של החברות כמהימנה וגבוהה. אולם, שיעורי התשואות של סדרות האג"ח של אי.די.בי עמדו על אחוזים גבוהים באופן חריג ביותר בין החברות המדורגות בדירוג A- . לשם השוואה, מהנתונים שנבדקו בתחילת פברואר 2012 עלה כי, בעוד ששיעורי התשואה של סדרת אג"ח ג' של אי.די.בי אחזקות עמד על 35.8% והתשואה של סדרת אג"ח ד' של אי.די.בי אחזקות עמדה על 27.13%, ממוצע תשואותיהן של יתר החברות בדירוג A- עמד על 5.25% בלבד.

149. נורת אזהרה נוספת אשר הצביעה על הדירוג מעורר הפליאה של חברות הדירוג את אי.די.בי נדלקה ב-09.02.12, שעה שתשואתן של סדרות האג"ח של אי.די.בי עלו לשיא חסר תקדים, לצד ירידה משמעותית בערך האג"ח. עליה זו הציגה בשנית את העובדה כי דירוגה של חברת 'מעלות' היה בלתי סביר.

150. התנועה פנתה מספר פעמים אל הממונה על שוק ההון, הרשות לניירות ערך ומשרד האוצר בעקבות הדירוג התמוהה של חברת 'מעלות'. בתגובה לכך, טענה חברת 'מעלות' כי היא דוחה

⁹⁴ הילה רו "חשיפת TheMarker // כך שרפה דסק"ש מאות מיליוני שקלים בעסקת מעריב - בזמן שהדירקטורים שתקו" The Marker 25.06.2013 1.2054503 www.themarker.com/markets/

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

על הסף את טענת התנועה בדבר הצורך בהורדת דירוג האשראי של סדרות האג"ח של חברת אי.די.בי, שכן, לטענתה, המתודולוגיה והתהליכים על פיהם היא פועלת עומדים בסטנדרטים הבינלאומיים הגבוהים ביותר ומפוקחים על ידי גורמים רגולטורים בארה"ב, באירופה ובישראל.

151. על אף חוסר הנכונות של 'מעלות' להוריד את הדירוג, לבסוף, בעקבות הלחץ הציבורי והתקשורתי שהופעל, נאותה היא להוריד את הדירוג לחברת אי.די.בי. כך, פעלה 'מעלות' רק לאחר שהשוק כבר חיווה את דעתו על מצבה של חברת אי.די.בי. 'מעלות', ולא מילאה את תפקידה כמתריעה בשער ולא שימשה כתמרור האזהרה של ציבור המשקיעים.

152. התנהלות זו של חברת 'מעלות' והיעדר תגובה מצד המפקח על שוק ההון מעלים מספר שאלות:

א. מדוע 'מעלות' דירגה את אי.די.בי בדירוג A – על אף ששיעור התשואות של סדרות האג"ח של החברה היו גבוהות באופן נכיר מהממוצע של יתר החברות באותו הדירוג? מדוע 'מעלות' לא שימשה תמרור אזהרה לציבור המשקיעים מפני מצבה הפיננסי הרעוע של אי.די.בי ופעלה רק לאחר ששוק ההון חיווה את דעתו על מצבה של אי.די.בי? מדוע 'מעלות' לא מילאה את תפקידה כשומרת הסף של שוק ההון וכמגנה של ציבור המשקיעים?

ב. מדוע המפקח על שוק ההון, אשר מתוקף סמכותו רשאי לשלול את אישורה של חברה לפעול כחברה מדרגת⁹⁵, לא הגיב לדירוג המפליא של 'מעלות' והתעלם מנורות האזהרה האדומות אשר נדלקו?

ג. יש לציין כי על שולחנה של ועדת הכלכלה מונחת הצעת חוק לפיקוח על חברות הדירוג, אך למרבה הצער אין בה בשורה לעם: היא איננה מנתקת את הקשר הבעייתי שבין החברה המדורגת לזו המדרגת, ובכך כמובן – מעקרת את מהימנות הדירוג.

20. מינויו של מר דני נווה ליו"ר כלל ביטוח

153. בתאריך 06.06.2013 הודיעה כלל ביטוח על מינויו של מר דני נווה לתפקיד יושב ראש הדירקטוריון.⁹⁶ מינויו של מר נווה נעשה ככל הנראה, וכנהוג בכל מינוי בכיר בחברה ציבורית, על דעת ובאישור בעלת השליטה - אי.די.בי פיתוח, אשר נשלטה אז על ידי מר דנקנר.

⁹⁵ חוזר שוק ההון 2004/1, כללים לאישור חברה מדרגת, משרד האוצר, 29.3.2004. ראו: http://ozar.mof.gov.il/hon/2001/hon_dep/memos/2003-1a.pdf

רח' יפו 208, ירושלים 94383 * מען למכתבים: ת.ד. 4207, ירושלים 91043 * טל: 02-5000073 פקס: 02-5000076
شارع يافا 208، القدس 94383 * العنوان للرسائل: ص.ب. 4207، القدس 91043 * هاتف: 02-5000073 * فاكس: 02-5000076
208 Jaffa St., Jerusalem * Mailing Address: P.O.B.4207 Jerusalem 91043 * Tel: 02-5000073 * Fax: 02-5000076
E-mail: economic@mqg.org.il * Web Site: www.mqg.org.il

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل The Movement for Quality Government in Israel

154. מינוי יו"ר דירקטוריון לתאגיד ביטוח משמעותי, המנהל 130 מיליארד ₪ וחולש על כ-20% משוק הביטוח, אינו עניין של מה בכך. אין ספק כי נדרש אדם בעל כישורים פיננסיים וניסיון מקצועי מוכח בתחום הביטוח, אשר יידע לנווט כראוי את הכספים הרבים עליהם הוא מופקד. יתירה מזאת, מצופה כי מינוי אדם לתפקיד היו"ר יהיה משיקולים נקיים וענייניים, במטרה להשיא את ערכו של תאגיד הביטוח ולחתור להשגת תמורה אופטימאלית לחוסכים.

155. ואולם, עם מינויו של מר נווה, התעורר החשש שהוא אינו עומד בקריטריונים אלו, וזאת ממספר טעמים. ראשית, אי.די.בי חויבה, על פי פסיקת בית המשפט להיפרד מן השליטה בכלל ביטוח ולמכור מחצית מאחזקותיה, וכן נודע כי כלל צפויה להימכר לקבוצת משקיעים סינית.

156. קשה להבין כיצד ניתן לאפשר לתאגיד כזה, אשר קיים ספק לגבי עצם כשירותו לשלוח בחברת ביטוח, ואשר בכל מקרה מחויב בתוך זמן קצר לוותר על שליטתו זו - למנות אדם לתפקיד רב השפעה ועוצמה כתפקיד היו"ר. נראה כי יש טעם רב לפגם במהלך של מינוי מר נווה לתפקיד היו"ר "בדקה ה-90", רגע לפני שאי.די.בי פיתוח נפרדת משליטתה בכלל ביטוח.

157. שנית, על פי פרסומים שונים, אין למר נווה השכלה ספציפית בתחום החשבונאי או ניסיון מספק בתחום הביטוח וההשקעות.⁹⁷ אמנם, הוא ניהל קרנות השקעה בתחום המכשור הרפואי, אך מדובר ככל הנראה בקרנות קטנות יחסית בהיקפן, למול היקף הנכסים המנוהל על ידי כלל ביטוח. מינוי אדם חסר השכלה ספציפית או ניסיון מקצועי מספק לתפקיד כה רגיש, בחברה שמנהלת מיליארדים מכספי ציבור - תמוה ואף יש בו טעם לפגם.

158. קשה להתעלם מן הפרסומים בתקשורת אודות היחסים האישיים הקרובים בין מר דנקנר, שהוא כאמור בעל השליטה באי.די.בי פיתוח, למר נווה.⁹⁸ כך, על פי הפרסומים, בני הזוג נווה ובני הזוג דנקנר מבליים יחד בישראל ובנסיעות משותפות לחו"ל.⁹⁹ מכאן, מתעורר החשש שמא המינוי לא נעשה לטובת כלל ביטוח, כי אם לטובת בעלי השליטה. מהלך שממחיש שוב את חולשתה של מדיניות גרעיני השליטה במוסדות פיננסיים, אשר למרבה הצער נראית כמשרתת את האינטרסים של בעלי השליטה ולא את אלו הציבור.

⁹⁶ ראו הודעה מיום 6.6.13 : http://maya.tase.co.il/bursa/report.asp?report_cd=821404&CompCd=224

⁹⁷ חגי עמית "איך מונה דני נווה ליו"ר כלל ביטוח בלי רקע בתחום" **The Marker** 06.06.2013.

⁹⁸ חגי עמית "איך מונה דני נווה ליו"ר כלל ביטוח בלי רקע בתחום" **The Marker** 06.06.2013.

⁹⁹ רותם שטרקמן "כך הוציאה המערכת המעוותת של שוק ההון עוד מיליון חדש תחת ידה" **The Marker** 24.06.2013.

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

159. מינויו של מר נווה לתפקיד יו"ר כלל ביטוח אושר על ידי המפקח על הביטוח.¹⁰⁰ עולה השאלה מדוע אושר מינוי זה על אף הפגמים הרבים המתוארים לעיל?

אי.די.בי – המצב כיום

160. ביום 17.12.2013 אישר השופט אורנשטיין את הסדר הנושים של חברת אי.די.בי על פי הצעת קבוצת אלשטיין-אקסטרה. כך, נושי אי.די.בי אשררו את אשר ידוע לכל - **התנהלותה של קבוצת אי.די.בי, בראשותו של מר דנקנר, הייתה כושלת ומסוכנת**. אכן, נושי אי.די.בי ובית המשפט שמו סוף לשליטתו של מר דנקנר. אולם, מבעד לענן האבק, אשר הותיר מאחוריו המירוץ לשליטה באי.די.בי, מרחף סימן שאלה גדול: **היכן היו שומרי הסף שעה שקבוצת אי.די.בי מונפה לדעת והידרדרה לעברי פי פחת בעקבות התנהלות בעייתית של הנהלתה ושל גורמים נוספים?** להלן נציג את הסיבות להגעתה של קבוצת אי.די.בי לקשיים הפיננסיים הכבדים ממנה סבלה.

161. המקור העיקרי לתזרים המזומנים השוטף של אי.די.בי פיתוח ואי.די.בי אחזקות, הינו דיבידנדים המחולקים על ידי החברות המוחזקות תחתיה. אותן חברות חילקו לאורך השנים שפע רב של דיבידנדים במעלה שכבות הפירמידה עד לבעלי השליטה. כך למעשה, מר דנקנר נהנה מהיתרון הגלום בשליטה במבנה פירמידאלי (המורכב משכבות רבות של חברות) באמצעות מדיניות חלוקת דיבידנדים מאסיבית לחברות בראש הפירמידה – מדיניות הנקראת בעגה המקומית "חליבת דיבידנדים".

162. מדיניות "חליבת דיבידנדים" של אי.די.בי הותירה הון עצמי נמוך בקופות של החברות בשכבות התחתונות בפירמידה ולא אפשרה להן להשקיע כספים לפיתוח תשתיות. משכך, אין זה פלא, כי כאשר התרחשו שינויים חיצוניים במשק הישראלי, אשר פגעו בפעילות העסקית והפיננסית של החברות בקונצרן, לא היה לחברות מקור כספי שיעזור להן לשרוד את תקופת השפל.

163. בין אותם שינויים חיצוניים, ניתן למנות את שחיקת ערכה של מניית קרדיט סוויס, שגררה הפסדים משמעותיים לחברת כור, וצמצמה מאוד את יכולתה לחלק דיבידנדים לחברות במעלה הפירמידה; את ההלוואות שנטלה אי.די.בי אחזקות מחברת מנורה וקרן בראשית, הלוואות שנעשו בתנאים שאינם אופטימאליים; והתיקון שהפיצה הרשות לניירות ערך לתקן IFRS9 שמקשה על חברות לחלק דיבידנדים לבעלי המניות.

¹⁰⁰ מינויו של נושא משרה בחברת ביטוח טוענת אישור המפקח על הביטוח. ראו: סעיף 41 לחוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (ביטוח), תשמ"א-1981.

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

The Movement for Quality Government in Israel الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل

164. חלוקת הדיבידנדים של חברת אי.די.בי אף נתקפה בבית המשפט הכלכלי. כבוד השופטת רות רונן אישרה תביעה נגזרת כנגד אי.די.בי פיתוח בשל חלוקה אסורה של דיבידנדים.¹⁰¹

165. נוכח שילוב הרסני זה של מדיניות חלוקת דיבידנדים משוללת כל רסן ושינויים חיצוניים, אשר השפיעו לרעה על פעילותיהן של החברות השונות בקבוצת אי.די.בי, היקפי חלוקת הדיבידנדים של החברות המוחזקות על ידי אי.די.בי קטנו משמעותית.

166. לכך מתווספת העובדה שבעלי השליטה ומנהלי קבוצת אי.די.בי המשיכו אף בעתות משבר למשוך סכומים במיליוני שקלים מדי חודש עבור שירותי ניהול. לא זו אף זו: במקביל הועברו סכומים רבים לבני המשפחה המועסקים בקבוצה. זאת, שעה שהחברה אינה משלמת את חובותיה לנושים. התנהלות זו אף ספגה ביקורת על ידי כבוד השופט בורנשטיין.¹⁰²

167. במקביל להתנהלות זו ולצד החובות הניכרים של חברת אי.די.בי פיתוח וחברת אי.די.בי אחזקות, אשר מסתכמים בכ-8 מיליארד שקלים (דו"ח המומחה אייל גבאי, בעמ' 25-28 (יולי 2013)), הבנקים העמידו אשראי גבוה לקבוצת אי.די.בי.

168. כך, על פי ההערכות, הבנקים בישראל חשופים בכ-2 מיליארד שקלים לחובותיה של פירמידת אי.די.בי.¹⁰³ בין היתר, דווח כי סך החובות של הפירמידה לבנק הפועלים עומדים על מיליארד שקלים; לבנק לאומי – 500 מיליון שקלים; לבנק מזרחי-טפחות – 110 מיליון שקלים; ולבנק דיסקונט – 100 מיליון שקלים.

169. התנהלות הבנקים וועדות האשראי שלהם ספגו ביקורת קשה מבית המשפט המחוזי בתל אביב, בקובעו כי מדובר במקרה קיצוני מאין כמותו, בו האשראי אשר העמידו הבנקים לחברות אי.די.בי, ניתן ללא ביטחונות וללא נימוק לכך. בית המשפט אף מצא התנהלות לקויה זו כמחייבת בדיקה של הרגולטור המוסמך, המפקח על הבנקים. יש לציין כי על פניו נראה כי המפקח על הבנקים נמנע, מלערוך ביקורת על אופן קבלת החלטות בוועדות האשראי של הבנקים, למרות פניות התנועה בנושא.

170. תרומה נוספת לקריסתה של קבוצת אי.די.בי ראוי לזקוף לחובת הגופים המוסדיים. בסוף שנת 2008, ההשקעות של הגופים המוסדיים באיגרות החוב של אי.די.בי ניכרו. כך, בסדרה ט' של אי.די.בי אחזקות, הסדרה הגדולה ביותר של החברה, החזיקו הגופים המוסדיים ב-35% מהסדרה. בסדרות הגדולות של אי.די.בי פיתוח, ז' ו-י', החזיקו המוסדיים ב-30%-25% בכל סדרה. סביר להניח כי כספי ציבור רבים נמחקו כלא היו בעקבות מכירת איגרות חוב אלה

¹⁰¹ תנ"ג (ת"א) 49615-04-13 רונן להב נ' אי די בי חברה לפתוח בע"מ (פורסם בנוב 06.11.2013).
¹⁰² פרייק (ת"א) 36681-04-13 הרמטיק נאמנות (1975) בע"מ ואח' נ' אי.די.בי חברה לפתוח בע"מ ואח', פס' 13, 18 לפסק דינו של השופט אורנשטיין (פורסם בנוב, 30.04.2013).
¹⁰³ גולן חזני "דנקרן יבקש דחייה במימוש האופציה בגנדן לחודש יוני" כלכליסט 08.04.13.

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل The Movement for Quality Government in Israel

במחירי הפסד, לאחר תחילת הליך ההידרדרות הפיננסית של אי.די.בי. ברי כי כל זאת היה ניתן למנוע אילו המוסדיים ומהמפקח על שוק ההון לא היו מתעלמים מנורות האזהרה, אשר הדליק המינוף הגבוה של קבוצת אי.די.בי, והיו נוהרים מהשקעה בחברות, אשר ממומנות עד-דק.¹⁰⁴

171. לאור מצב עניינים זה, ששיאו בהצבעת אי האמון של נושי אי.די.בי בהנהלת החברה הנוכחית והעברת השליטה מידי של מר דנקנר, ראוי לבחון את דרך פעולתם של העומדים בראש הפירמידה לאורך השנים ואת חוסר פעולתם של הרגולטורים השונים. זאת, משום שהניצול וההסתמכות על כספי ציבור והמינוף האדיר, תוך ניצול רפיסותו של הרגולטור הפכה לשיטה, בה הרווח נכנס לכיס אחד, אך הסיכון נופל על כתפי אחר.

172. היתכנות מדיניות חליבת הדיבידנדים נבעה מהשליטה המונופוליסטית של החברות הנכדות בשווקים שונים. אם לא כך, לא ניתן היה להמשיך ו"לחלוב" בצורה מספקת את החברות ולכסות ממנה את תשלומי ההלוואות. **המשמעות הינה ששיטת פעולה כזו של דנקנר ואי.די.בי מחייבת ומבוססות למעשה על הטלת "מס מונופולים" על הציבור.**

173. כך לדוגמא, קודם למהפכת הסלולר, חברת סלקום הניבה רווחים עצומים, אשר הועברו ברובם לחברות האחזקה. אולם, לאחר התערבות שר התקשורת והחלת 'מהפכת הסלולר' ירדו רווחיה ולכן לא יכלה עוד לשלם את חובותיהם הכבדים של חברות האחזקה במעלה הפירמידה.

174. לא ניתן, ואף אסור, לפטור את הקשיים העולים מן האמור ואת הירידה ברווחיות החברות הנכדות, ולטעון כי כך פועל השוק וכשם שלעתים מרוויחים לעתים אף מפסידים. שרשרת האירועים המתוארת לעיל, אינה נולדה יש מאין ולא התנהלה בוואקום. מדובר בכספי ציבור ולשם כך הוקמו גופים, שתפקידם לפקח ולוודא כי האינטרס הציבורי נשמר, בייחוד כאשר הכסף נמצא בידיים פרטיות.

¹⁰⁴ מירב ארלוזורוב "המוסדיים חוזרים על הטעויות שנעשו באי.די.בי" **The Marker** 10.12.2013.

התנועה למען איכות השלטון בישראל (ע"ר)

الحركة من أجل جودة السلطة في إسرائيل The Movement for Quality Government in Israel

סיכום

דומיית גורמי הרגולציה לאורך השנים צורמת ומקוממת. אין מדובר בשומר סף בודד, אשר נפקד קולו, אלא בכישלון שיטתי של כלל הרגולטורים. החל מהמפקח על הבנקים, דרך הרשות לניירות ערך, הממונה על שוק ההון הביטוח והחיסכון, ועדות האשראי בבנקים, רשות המיסים, מנהל מקרקעי ישראל ומועצת מקרקעי ישראל, וכלה בשומרי הסף בחברות עצמן - וועדות הביקורת, וועדות האשראי דירקטורים, נושאי משרה, וחברי הנהלה. כל אלה לא ביצעו את תפקידם החשוב בשמירת האינטרס הציבורי לאורך שנים.

התנהלות שלל הגורמים המעורבים מחייבת בדיקה מקיפה ומעמיקה. לפיכך, התנועה קוראת לכם, חברי ועדת הכספים, לפעול להקמת ועדת חקירה פרלמנטרית, שתבחן את שורשי הכשל המתמשך של גורמי הרגולציה השונים ותפעל לבחינה, תיקון ושיפור של כללי הממשל התאגידי, אשר שימשו משענת לאישור מספר רב של עסקאות בעלי עניין.

אין להתעלם מקולו של האינטרס הציבורי, מציבור המשקיעים הישראלי, שכספו נפגע עקב התנהלות בלתי תקינה. הכשלים המתוארים פוגעים בכיס של כולנו - יום ויום ושעה ושעה, ופוגעים בהתנהלות התקינה של שוק ההון על ידי יצירת עסקאות בלתי יעילות במקרה הטוב, ונפסדות במקרה הרע.

אנו קוראים לכם, כאמור, לנצל את סמכותכם המעוגנת בתקנון הכנסת, ולקרוא להקמת ועדת חקירה פרלמנטרית שתבחן את כשל השיטה הרגולטורית הנוכחית.

בידיכם האפשרות לדאוג לציבור שבחר בכם ולוודא כי כספיו אינם מנוצלים לרעה על ידי בעלי השליטה בחברות השונות במשק ומקורביהם. זוהי הזדמנות חד פעמית לחסל את השיטה החולה ולעורר את הרגולציה הישראלית מתרדמתה.

בכבוד רב,

נילי אבן-חן, עו"ד
מנהלת מחלקת כלכלה ומחקר

מיקה קונר-קרטון, עו"ד
מנהלת תחום חקיקה ומדיניות